

הדרן על מסכתות בני"ך – ברכות נזיר יבמות כריתות –

דבר מן התורה . . גם בשמעתין היאך הקילו באשת איש לעקור דבר מן התורה, דהא מן התורה בעי חקירה ודרישה . . לכן סיים במסכת זו בדרש הזה ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך לימודי ה' גו', ור"ל דאין זו עקירה מן התורה, אבל דברים אלו נוגעים במדת השלום, כמ"ש פרק נערה וראה בנים לבניך שלום על ישראל, דלא אתיא לידי חליצה ויבום, דזה מביא קטטה, דשמא הוא לא יחלוץ והיא לא תחפץ בו ותבוא ליד עיגון, ואין זה שלום, כמ"ש השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום, וכן להיפך, ועוד כמו ששינו בפרקי' בב' יבמות לזו אין בנים ולזו יש בנים, זו שיש לה בנים מותרת, והיינו דביש בנים לבניך איכא לה שלום שתנשא לשוק, משא"כ באין לה בנים, וכן הרבה".

ובמסכת נזיר – „דקאי נמי אמתני' דמסיים בה מסכת זה בענין נזירות שמואל ושמשון שמבטן אמם הוזמנו לעבודת ה' . . ולזה בא זה המאמר לכאן, ת"ח מרבים שלום, כאילו שזכר במתני' שהיו שופטי ישראל לעשות שלום ביניהם . . ומייתי קרא דכתיב וכל בניך, בעוד שהיו בנים קטנים היו לימודי ה', כי לכך הוכנו ממעי אמם, ועל ידם ורב שלום וגו' במשפט צדק שעשו בישראל, עכ"ל.

ובערוך לנרי: „כבר העיר המהרש"א שד' מסכתות בש"ס נסתיימו במאמר זה שת"ח מרבים שלום, שהם ברכות יבמות

א. בסיומי מסכתות הש"ס ישנו סיום הכולל ד' מסכתות – ברכות יבמות נזיר כריתות – שסיומם וחותמם „אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך, אלי תקרי בניך אלא בוניך".

ובחיידושי אגדות מהרש"א: „ואין ליתן טעם שסיימו כן בד' מסכתות אלו משום דדברי אגדה הוא, דבברכות ליכא למימר הכי, דבלאו הכי מסיים שם במסכת ברכות באגדה השייכא התם . . נראה דודאי בארבע מקומות אלו יש טעם בדבר דמסיים בהך אגדה, ובמקומו של כ"א יתפרש".

ועל הסדר:

במסכת ברכות – „לפי שכל מסכת זו התפלות והברכות הנזכרות בה הם תיקון דרבנן וטעמם בזה להרבות שלום בעולם דהיינו בין ישראל לאביהם שבשמים, ואל תקרי בניך אלא בוניך כו' כי אלו התפלות והברכות הם קיומו של עולם תחת העבודה".

במסכת יבמות – „לפי שיש במסכת זו דברים תמוהים לכאורה כאילו עוקרים

(1) ישע' נד, יג.

(2) להעיר משינויי הגירסאות בד' המסכתות בנוגע להמשך וסיום הדרשה „אל תקרי כו".

(3) ובמסכת ברכות (המסכת הראשונה) מוסיף עוד פסוקים בגודל מעלת השלום, ויש לומר, שבג' המסכתות מביא התחלת ועיקר הענין, ובנוגע לשאר הפרטים סומך על מש"נ במסכת ברכות.

(4) סוף יבמות.

(5) להעיר, שבסיום מסכת כריתות לא נמצא ביאור בחדא"ג מהרש"א שלפינו.

(6) כתובות נ, סע"א.

(7) תהלים קכח, ו.

(8) יבמות סב, א.

(9) שם קט, ב – במשנה.

לאחיו שמי, אשר על כן נקרא חסד עם החיים ועם המתים. ונזיר הוא ענין שלום שבין איש לאשתו, ע"ד שאמרו רז"ל למה נסמכה פ' נזיר לפ' סוטה, שמי שרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שגורם זנות ועושה פירוד בין איש לאשתו, וא"כ נזיר מורה על שלום שבין איש לאשתו. וכריתות ענינו שלום שבין גוף ונשמה, שענין כרת נתבאר בדברי רז"ל שתועלת המצוות שאדם מקיים בעוה"ז הוא ליתן קיום לנפש הבהמי שבגוף לבל יכלה גם אחר הפרד הרוח חיים ממנו, ושהי' קישור תמידי בין הנפש השוכן בארץ ובפרט על הקבר ובין הרוח אשר משכן כבודו בג"ע התחתון ובין הנשמה אשר משכנה בג"ע העליון. ובוה הדרך ע"י הקישור הזה ישוב לעת התחי' הרוח אל הגוף ויחיו יחדיו, אבל כשיחטא האדם בעבירה שחייב כרת, אז נכרת הנפש מן רוח ונשמה, כדכתיב: גבי כרת ונכרתה הנפש ההיא. . . ולכן ענין מסכת כריתות היא השלום הרביעי לעשות שלום בין גוף ונשמה בעוה"ז ובעוה"ב, שישמר האדם מאותן עבירות שחייב כרת עליהם ושגורמין פירוד ביניהם, ואם חטא איך יביא קרבן וישוב מחטאו למען ישוב ויאור בקרב נפשו נשמתו נר ה", עכ"ל¹⁵.

ועובדים לשמו, אז רב שלום בניך דיהי' יבום דאיכא שלום¹⁶.

(11) תצא כה, ז.

(12) ע"ד לשון הכתוב (רות ב, כ) "אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים". וראה חז"ג רנ"ב.

(13) ברכות סג, א. נזיר ב, א. סוטה ב, א ובפרש"י. פרש"י נשא ו, ב.

(14) אמור כב, ג. ועוד.

(15) עוד ביאורים בסיומי מסכתות הנ"ל - ראה גם סמיכת חכמים סוף ברכות. אביר יעקב סוף כריתות. עיון יעקב (לעין יעקב) סוף ברכות, יבמות

(*) ומסיים שבוה הוי סוף המסכת מעין פתיחתה כו"י, עיי"ש.

נזיר כריתות, ונדחק המהרש"א לפרש למה ד' מסכתות אלו דוקא ואיך ענינם נוגע לשלום. ולפענ"ד י"ל שמצאו מסדרי הש"ס רמז לזה בכפל בניך בפסוק זה, דהו"ל לסיים ורב שלומם ולא לכפול בניך, ולכן אמרו דבניך מרמז על ד' מסכתות אלו שר"ת שלהם בניך, ברכות נזיר יבמות כריתות, ושענינם הוא לתועלת השלום¹⁷.

וממשיך לבאר ש"יחלק השלום. . . לד' מחלקות, והן, שלום בין הקב"ה לאדם, בין אדם לחבירו, בין איש לאשתו, בין גוף ונשמה. ועל אלו מרמזים עניני ד' מסכתות האלה:

ברכות שמדבר מדיני ק"ש תפלה וברכות להתאחד האדם עם בוראו בכל עניני חייו, הוא ענין שלום שבין הקב"ה לאדם. . . ויבמות הוא ענין שלום שבין אדם לחבירו ע"ד שביארתי לעיל¹⁸, וביותר ע"פ כוונת היבום שהוא להקים

(10) בהתחלת הענין, וז"ל: "במהרש"א נתן טעם איך שייך זה לסוף מסכתא זו, והנה בפשטות י"ל ע"פ מה שכתבתי לעיל (דף קט) אהא דקתני בר קפרא דידבק אדם בחליצה ובהבאת שלום, דה"ק, דאף דע"י חליצה באים לידי קטטה, משא"כ יבום דאיכא שלום, וה"א דידבוק יותר ביבום, קמ"ל דלעולם ידבוק בחליצה, ואעפ"כ ידבוק בהבאת שלום ג"כ, דמה שידבוק בחליצה אינו מפני ששלום לא נחשב לכלום, אלא משום שמא לא יתכוון לשם מצוה, כאבא שאל ע"ש, אכן, אם יהיו הכל תלמידי חכמים שיודעים דבאינו מייבם לשם מצוה הוי כפוגע באשת אח שלא במקום מצוה, או ה' יותר מצוה ביבום, כמו שהי' באמת לפת משנה ראשונה שהיו מכוונים לשם מצוה, כדאמרין לעיל (דף ל"ט) וכיון דעיקר המסכתא מיירי מדיני חליצה ויבום לכן מסיים במאמר דת"ח מרבים שלום בעולם, דפ"י דאף דידבק בחליצה דליכא שלום, היינו דוקא משום דאין הכל ת"ח שמכוונים לשם מצוה. . . אבל אם כל העולם היו ת"ח אז ה"י יבום מעולה יותר דאיכא שלום, וזהו ת"ח מרבים שלום בעולם. ומייתי ע"ז קרא דכל בניך לימודי ה' שיודעים כל דיני ה'

בסיום כל הענינים, לאחר השלום שבין אדם לחבירו ובין איש לאשתו?

ג. ועוד ענין עיקרי הדורש ביאור:

מאמר שבסיום מסכת הוא (בפשטות) בהמשך להמאמר שלפניו, ובהוספה לזה יש לו גם שייכות לתוכן המסכת, להיותו גם סיום וחותם של כל המסכת, ש"הכל הולך אחר החיתום".

ובנדו"ד, ביאורים הנ"ל (דהמהרש"א והערות לנר) עיקרם בהשייכות דשלוש לתוכן ד' המסכתות, ולא נתבאר (בכולם) ההמשך להמאמר, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" למאמר שלפניו בכל א' מד' המסכתות:

במסכת ברכות, שבסיומה מדובר אודות ענינים הקשורים ליציאת הנשמה מן הגוף – "הנפטר מן המת אל יאמר לו לך שלום אלא לך בשלום", תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא – ובהמשך לזה, "א"ר א"ר"ח תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם",

במסכת יבמות, שבסיומה מדובר אודות בדיקה בדרישה וחקירה – "דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, שנאמר" משפט אחד יהי לכם, ומה טעם אמרו דיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה כדי שלא תנעול

ב. והנה, בטעמו של הערוך לנר שאינו מסתפק בביאורו של המהרש"א, נראה לומר, בפשטות, לפי שביאורו של המהרש"א מתייחס לכל א' מד' המסכתות כענין פרטי בפ"ע שמצינו בו שייכות לענין השלום, ולכן מוסיף הערוך לנר לבאר ענין השלום שבד' המסכתות כענין כללי – ד' חלוקות שבכללות ענין השלום שמתאימות לתוכן ד' המסכתות שהר"ת שלהם "בני"ד: שלום בין אדם להקב"ה – ברכות, שלום בין אדם לחבירו – יבמות, שלום בין איש לאשתו – נזיר, ושלום בין גוף לנשמה – כריתות.

ולכאורה, גם ביאור זה אינו מספיק ומחזור לגמרי, כי:

(א) כיון שסיום כל ד' המסכתות שזה (לא רק בכללות ענין השלום, אלא גם בה פרטים שבו – אותם התיבות), מסתבר לומר שגם ענין השלום שבד' המסכתות הוא שזה, כלומר, שאינם ד' חלוקות שונות בענין השלום (בין אדם להקב"ה, בין אדם לחבירו, בין איש לאשתו, ובין גוף לנשמה), אלא שלום באותו ענין – תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם".

(ב) מהו הביאור בסדרם של ד' המסכתות – ברכות יבמות נזיר כריתות – שאין זה מתאים להסדר בהר"ת "בני"ד, ברכות נזיר יבמות כריתות (נזיר לפני יבמות), ואין זה מתאים גם להסדר דד' ה' חלוקות שבשלום הנ"ל (בין אדם להקב"ה, בין אדם לחבירו, בין איש לאשתו, ובין גוף לנשמה), דלכאורה, לא מסתבר שהשלום שבין גוף לנשמה (כריתות) הוא

(18) ברכות יב. א.

(19) ורק במסכת יבמות מבאר המהרש"א ההמשך למאמר שבסיום המסכת, כנ"ל ס"א (ועד"ז) י"ל בביאורו של הערוך לנר במסכת כריתות, כדלקמן הערה (23). ועד"ז שאר המפרשים (שנסמנו בהערה 15), שגם אלה שמבארים ההמשך בכל המסכתות. ה"ז בשייכות לכל מסכת בפ"ע, ולא בשייכות להענין הכללי המשותף להסיום דכל ד' המסכתות, כנ"ל ס"ב.

(20) אמור כד, כב.

ונזיר. וראה גם מעשה רוקח סוף יבמות נזיר וכריתות (ע"ד הקבלה).

(16) ובלשוננו: "נדחק המהרש"א לפרש כו".

(17) אף שלכאורה יכולים למצוא שייכות לענין השלום גם במסכתות אחרות.

כללות ענין השלום בעולם נעשה ע"י תורה וישראל: תורה – „כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם“²⁴, וישראל – „שנקראים „שולמית“²⁵, „אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי“²⁶, ע"י שקיבלו התורה, היינו, שע"י לימוד התורה וההנהגה ע"פ התורה עושים שלום בין הקב"ה ובין העולם („שלום ביני ובין עולמי“).

ומזה מובן גם בפירוש המאמר „תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם“ – שה"שלום בעולם" הוא (לא רק בעולם עצמי, שהנהגת העולם תהי' בדרכי נועם ובדרכי שלום, אלא) גם (ובעיקר) „ביני ובין עולמי“, בין הקב"ה והעולם“²⁷.

והענין כזה – שהעולם מצד עצמו (מטבע בריאתו) נותן מקום ואפשרות (ועד שיכול למשוך לב האדם) להנהגה שהיא היפך רצונו של הקב"ה, כלומר, שהעולם מצד עצמו הוא מנגד לאלקותי, ועבודתם

דלת בפני לוי, ובמאי קמפלגי (אם בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה אם לאו), מר סבר כיון דאיכא כתובה למשקל כדיני ממונות דמי, ומר סבר כיון דקא שרינן אשת איש לעלמא כדיני נפשות דמי – ובהמשך לזה „אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם“.

במסכת נזיר, שבסיומה מדובר אודות נצחון במלחמה – „גדול העונה אמן יותר מן המברך... תדע שהרי גוליירים מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין“ – ובהמשך לזה „אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם“²⁸.

ובמסכת כריתות, שבסיומה מדובר אודות קרבנות – „מלכא ומלכתא הוו יתבין מלכא אמר גדיא יא ומלכתא אמרה אימרא יא, אמרו נשיילי' לישכר איש כפר ברקאי דכהן גדול הוא וקים לי' דקא מסיק קרבנות כל יומא, שיילוהו, אמר להו, אי גדיא יא ייסק לתמידא... אמר רב אשי ולא הוה תני לי' דתנן כבשים קודמין לעזים בכל מקום, יכול מפני שמובחרין, ת"ל ואם כבש, מלמד ששניהם שקולין כאחת, רבינא אמר אפילו מקרא נמי לא קרא, דכתיב²⁹ אם כבש אם עז – ובהמשך לזה „אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם“³⁰.

ד. ויש לומר נקודת הביאור כזה:

(21) ובמהרש"א מבאר רק המשך המאמר לה"ח שנה – „ת"ח מרבים שלום כאלו שזכר במתניתין (שמואל ושמשון) שהיו שופטי ישראל לעשות שלום ביניהם כו"ו, ולא למאמר שלפניו כגמרא.

(22) ויקרא ג, זיב.

(23) בערוך לנר (לאחר שמבאר ש,ענין מסכת כריתות... לעשות שלום בין גוף ונשמה בעה"ז ובעה"ב, שישמר האדם מאותן עבירות שחייב כרת עליהם ושגורמין פירוד ביניהם) מסיים, ואם חטא איך יביא קרבן וישבו מחטאו כו"ו, ד"ל, שבוה מרומז הקשר והשייכות לענין הקרבנות שבמאמר שלפניו.

(24) רמב"ם הל' חנוכה בסופו (וראה לקו"ש ח"ח ע' 349 ואילך. ושינ).

(25) שה"ש ז, א.

(26) שהש"ר ע"פ (רפ"ז).

(27) ובדוא לא רק השלום שבין הח"ח עצמם גם בהיותם במעמד ומצב ד.מלחמתה של תורה – כמארז"ל „אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שנעשו אויבים זה את זה, אינם זויס משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר את והב כסופה“ (קידושין ל, ב), ובהנהגת כ"ש ובי"ה ש,אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירים... חיבה ורעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו“ (יבמות יד, א"ב), ועד שבלימוד התורה גופא ישנו הסדר ד,תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה, שהלימוד אינו כאופן ש,מקשין זה לזה בלשון עז וחמה, אלא באופן ש,מעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יוצאה לאור“ (סנהדרין כד, א ובפרש"י).

(28) ראה גם ד"ה וכל בניך לימודי ה' תרפ"ט (סה"מ קונטרסים ח"א טז, כ ואילך).

(29) ומרומז בשמו – „עולם מלשון העולם (והסתר), היינו, שהעולם מעלים ומסתיר על החיות

ומודגש גם במאמר שבסיום (כל א' מד') המסכתות, שבהמשך אליו באה החתימה (דכל המסכתות) במאמר, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך וגו', כדלקמן.

ה. ויש לבאר זה ע"פ מ"ש במדרשי חז"ל אודות מעמדם ומצבם של ישראל על הים, בדרכם לקבלת התורה, בראותם ש"מצרים נוסע אחריהם"³⁴ — שמוה למדים אופן הנהגתם של ישראל כשיש צורך לבטל הניגוד דמצרים לקבלת התורה, שענינה לעשות שלום ביני ובין עולמי:

אמרו חז"ל³⁵, "ארבע כתות נעשו ישראל על הים, אחת אומרת נפול לים, ואחת אומרת נחזור למצרים, ואחת אומרת נעשה עמהן מלחמה, ואחת אומרת נצווה כנגדן. זו שאמרה נפול לים, אמר להן משה התיצבו וראו את ישועת ה' וגו'³⁶, זו שאמרה נחזור למצרים, אמר להן משה כי את אשר ראיתם את מצרים היום וגו'³⁷, וזו שאמרה נעשה עמהן מלחמה, אמר להן משה ה' ילחם לכם³⁸, וזו שאמרה נצווה כנגדן, אמר להן משה ואתם תחרישון³⁹.

וע"פ הידוע שכל הענינים שבתורה, גם הענינים שלפני מתן-תורה, הם נצחיים (התורה היא נצחית⁴⁰), מובן, שענינים של ה"ארבע כתות" (שאליהם נאמר בתורה "התיצבו וראו וגו' ואתם תחרישון") הוא

נמצא הוא י' ע"ב. ועפ"י יל שהם (גם) ד' אופנים- דרגות בענין השלום — בכל עולם לפי ענינו ומעלתו כו'.

(34) בשלח יד, י"ד.

(35) ירושלמי תענית פ"ב ה"ה. מכילתא (ותיב"ע) עה"פ שם, יג"ד. י"ש שם רמז רלג (בתחלתו).

(36) שם, יג.

(37) שם, יד.

(38) תניא רפ"ז. ובכ"מ.

של ישראל ע"י התורה היא, לעשות שלום בעולם, "שלום ביני ובין עולמי", שהעולם יתנהג ע"פ רצונו של הקב"ה, ע"פ התורה, החל מההנהגה ע"פ התורה בנוגע להאדם עצמו, "עולם קטן זה האדם"⁴¹, וע"י פועל גם בחלקו בעולם, ובכל העולם.

ובפעולתם של ישראל ע"י התורה לעשות שלום בעולם יש כמה אופנים- דרגות זו למעלה מזו — באיזה אופן ומדה נעשה וחודר השלום (חיבור ואחדות) דהאדם והעולם עם הקב"ה.

ופרטי האופנים-דרגות בפעולת ה- שלום בעולם נתבארו בד' המסכתות (שה- ר"ת שלהם "בני"ך) שסיומם וחותמם ("הכל הולך אחר החיתום") במאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך לימודי ה" — ד' אופנים-דרגות⁴² בפעולת השלום בעולם⁴³, אשר, החילוק שביניהם הוא בהתאם לתוכן (כל א' מד') המסכתות (שהר"ת שלהם "בני"ך⁴⁴).

האלקי שבתוכו (שמח') ומהוה אותו בכל רגע) ונראה ליש ודבר בפני עצמו (ראה לקוית שלח לו, ד. ואתחנן ב, ג. ובכ"מ).

(30) נתחומא פקודי ג. זח"ג לג, ב. תקו"ז תס"ט (ק, ב, קא, א). וראה אבות דר"ג ספ"א.

(31) כלומר: לא ד' חלוקות שונות בענין השלום (בין אדם להקב"ה ובין אדם לחבירו וכו'), אלא ד' אופנים-דרגות באותו ענין של שלום.

(32) ובפרטיות יותר: לא רק שלום בעולם סתם, אלא שלום בעולם שנעשה ע"י לימוד התורה — "תלמידי חכמים", לימודי ה", שעל ידם נעשה ה- שלום בעולם בריבוי — "מרבים שלום בעולם", רב שלום בניך, כדלקמן (סכ"א ואילך).

(33) ראה מעשה רוקח סוף בריתות: "מרבים שלום בכל ד' עולמות אבי"ע, ולכן מסיים ד' מסכתות בזה המאמר והתחלת אותיות שלהם ברכות יבמות נזיר כריתות עולה פ"ב כמנין ר"ת של ג' עולמות בי"ע, וגם עולם האצילות מרומם בזה, דידוע שם ע"ב הוא בעולם אצילות, והוא י"ד אותיות,

הארבע כתות (גם הכתה שאמרה „נפול לים“⁴³), ואפילו הכתה שאמרה „נחזור למצרים“⁴⁴) הם מצד הקדושה⁴⁵.

ו. ויש לבאר ענינם של ה„ארבע כתות“⁴⁶ – ד' אופנים-דרכים בעבודתם של ישראל במצב של ניגוד („מצרים“) לאלקות:

„נפול לים“:

כיון שנצטוו ע"י הקב"ה לצאת ממצרים כדי שלא יהיו עבדים למצרים (ובלשון הכתוב⁴⁷ „עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים“, „עבדי הם, ולא עבדים לעבדים“⁴⁸), הרי, בראותם ש„מצרים נוסע אחריהם“ כדי לחזור ולשעבדם ל-

נצח⁴⁹ בכל הדורות – שבכל זמן ומקום שיש מציאות של ניגוד לאלקות („מצרים נוסע אחריהם“), ישנם ארבע אופנים-דרכים בעבודתם של ישראל, שלכן נחלקים ל„ארבע כתות“⁵⁰ (הכוללים כל בני⁵¹).

ומזה מובן שד' האופנים-דרכים של כל

39) גם לאחר שמשלל דבריהם של כל ה„ארבע כתות“ – ע"ד ביאורו של הרגזיבי בהטעם שאפשר להתפיס בשבועת משה (גדרים י"ד, א – במשנה ובפ"י הר"ן (מירושלמי שם פ"א סה"ב)) אף שלאחר זמן התיר משה שבועתו (שם סה, א), דכל שכתוב בתורה הדבר הוא נצחי ולא רק מה שהי"ן „כיון דהשבועה כתובה בתורה הוה דבר נמשך וכאלו השבועה ישנה תמיד“ (צפצפ"ן מהדרי"ט, ג. וראה מפענח צפונות פ"ה ס"י. ושי"ג).

40) להעיר גם ממאור"ל „ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה וכו" (פתיחתא דאיכ"ר ל. שם פ"ד, טו. וזח"א קצח, ב). וראה לקמן הערה 62.

41) כבשטות הענינים – שאלו היתה סברא נוספת בין בניי, היו יותר מארבע כתות. – ולהעיר מפ"י קרבן העדה ועץ יוסף לירושלמי שם, שד' הכתות הם צדיקים ורשעים, וב' דרגות בבנינונים (עיי"ש) – שכוללים כל הסוגים דבניי.

42) וי"ל, שכוללים גם את משה רבינו כפי שהוא רוען של ישראל, „רעיא מהימנא“, שיש בו כל ד' הסוגים דבניי. – ולהעיר מיל"ש שם: „אמר לפניו, רבש"ע, למה אני דומה, לרועה שמסר לו רבו צאן ופשע בהן העלם לראשי צוקין ולא ה"י יודע איך להורידו, נתעטף בכגוד והתחיל יושב ותמי" מה תאה עליהן, כך אם אני בא להתחירן למצרים הרי פרעה ומצריים, ואם אני מוליכין לדרום הרי בעל צפון, ואם אני מוליכין לצפון הרי מגדול, ואם אני מוליכין למזרח הרי הים“, היינו, שגם בדברי משה להקביה שולל ד' אפשרויות.

ואולי י"ל, שמשלל מצ"ע ה"י שייך להכתה שאמרה „נצווה כנגדו“, להתפלל להקביה – כמוכח מזה שאמר לו הקב"ה „מה תצעק אלי“, למדנו שה"י משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך בתפלה כו" (שם, טו ובפרש"י), וכמפורש במדרש (שמו"ר פכ"א, ד). „כשיצאו ישראל ממצרים רדף אחריהם פרעה שנאמר ופרעה הקריב, וכתוב ויעצקו אל ה', התחיל משה אף הוא מתפלל לפני המקום, א"ל הקב"ה למשה מה אתה

עומד ומתפלל, כבר התפללו בני ושמעתי תפלתן, שנאמר מה תצעק אלי“, ועד שתפלה משה שוה לתפלתן של ישראל, כמ"ש בהתחלת הענין שם: „מה תצעק אלי, הה"ד שומע תפלה... הקביה... הכל שוין לפני... תדע לך שהרי משה רבן של כל הנביאים כתוב בו מ"ש בעני, במשה כתיב תפלה למשה איש האלקים“, ובעני כתיב תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' יספור שיחו, זו תפלה וזו תפלה, להודיעך שהכל שוין בתפלה לפני המקום“.

43) ראה קה"ע וע"י שם: „א' אמרת נפול לים, הן הצדיקים גמורים, כי אמרו אין מעצור לה' להושיע בים או ביבשה“.

44) ועד כדי כך, שמשלל אמר „אם אני בא להחזירן למצרים כו" (יל"ש שם).

45) ואעפ"כ, „ואמר משה גו' התיצבו וראו וגו' ואתם תחרישון“ – שלכל ד' הכתות השיב משה שצ"ל אופן עבודה נעלה יותר, להמשיך ולנסוע לקבלת התורה, כדלקמן סכ"א.

46) ראה גם לקריש ח"ג ע' 880 ואילך – באופן אחר.

47) בהר כה, מב, שם, נה.

48) ב"מ י"ד, א. ושי"ג.

*) להעיר, שפסוק זה הוא התחלת מומור צ' בתהלים, שהתחלת אמירתו (ע"פ המנהג לומר המזמור המתאים למספר השנים) ב"א ניסן שנה זו (תנש"א), התחלת שנת הצ'.

לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרק-
מטיא⁵⁶.

כלומר: כהן זה היתה סבורה שאין
מקום לסבא למסירת נפש (נפול לים)⁵⁷,
כי, אף שעי"ז לא יעברו על ציווי הקב"ה
שלא להיות עבדים למצרים, הרי לאידך,
לא תושלם כוונתו של הקב"ה שהוציאם
ממצרים להיות בני חורין (כיון שתבטל
מציאותם ח"ו), ועוד ועיקר — שלא יוכלו
לקיים ציווי הקב"ה ללכת להר סיני לקבל
התורה (שבשביל זה הוציאם הקב"ה מ-
מצרים⁵⁸). ולכן, בראותם ש"מצרים נוסע
אחריהם", התחילו לדרוש ולחקור מהי ה-
סיבה שעשה ה' ככה, והגיעו למסקנא ש-
כנראה רוצה הקב"ה שיחזרו למצרים כדי
להוסיף בקיום הציווי, ונצלתם את מצ-
רים, שאז תהי' היציאה ממצרים, ברכוש
גדול⁵⁹. יותר מזה שיש בידם עתה⁶⁰.

נעשה עמנו מלחמה:

כהן זה היתה סבורה שבהחזרה
למצרים יש סכנה שהמצריים עלולים
לחזור ולשעבדם ח"ו, ולכן, יש לוותר על
ההוספה ב"ונצלתם את מצרים" ע"י החזרה
למצרים, כי אם, לעשות עמהם מלחמה —
לבטל את ההתנגדות של מצרים להליכתם
של ישראל לקבלת התורה.

(56) רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ח.

(57) ולהעיר מהשקו"ט בנוגע לחיוב בני-גן
במסירת נפש (ראה אנציק' תלמודית ערך בן גן ע'
שנ ואילך. ושי"ג, וכו"ן שלפני מ"ה ה' דינן כבני-
נח (שם ע' שמח) — נסתפקו אם חייבים במסירת
נפש.

(58) כמ"ש, בהוציאך את העם ממצרים חעבדון
את האלקים על ההר הזה (שמות ג, יב וכפרשי' —
משמריר פ"ג, ד).

(59) וע"ד המבואר במק"א (לקו"ש חכ"א ע' 77
ואילך) בביאור הטעם ש"רשע משה את ישראל מים
סוף", בעל כרחם (בשלח טו, כב וכפרשי'), כיון
שהיו עסוקים בבית הים שהיתה גדולה יותר מבית
מצרים.

עבדים⁶¹, היו מוכנים למסור נפשם (נפול
ליים⁶²) כדי שלא לעבור על ציווי הקב"ה
— יהרג ואל יעבור.

ויומתק יותר, שהדין דיעבור ואל יהרג
(בכל המצוות, חוץ מעי"ז ג"ע ושפ"ד) משום
שנאמר⁶³, "אשר יעשה אותם האדם וחי
בהם", ולא שימות בהם⁶⁴ — נתחדש ב-
מתן-תורה, ולפני מ"ה היו צריכים למסור
נפשם על כל ציווי של הקב"ה⁶⁵.

נחזור למצרים:

כוונתם, לחזור למצרים" היא (לא כדי
להיות עבדים למצרים — שהרי זה היפך
ציווי ה', אלא) כדי להוסיף ולהשלים קיום
ציווי ה', ונצלתם את מצרים⁶⁶ (כהבטחת
הקב"ה לאברהם ש"אחרי כן יצאו ברכוש
גדול⁶⁷) — ע"ד שגם לאחר הציווי, לא
תוסיפו לראותם עוד עד עולם⁶⁸, "מותר

(49) כדברי פרעה: "מה זאת עשית כי שלחני
את ישראל מעבדוני", ולכן, "ריאסור את רכבו ואת
עמו לקח עמו גוי וירדוף אחרי בני ישראל" (בשלח
שם, ה"ח).

(50) ראה ע"ד במרכבת המשנה למכילתא שם,
ש"הכת שאמרה נפול לים המה החזיקו כשיטת שאול
שהמית את עצמו בל יתעוללו בו הפלשתים (כדאיתא
בב"ר פל"ד, יג: "אך את דמכם לנפשותיכם
אדרוש, זה הממית את עצמו, יכול כשאל (שהפיל
עצמו בחרב בעבור שלא יתעוללו בו הפלשתים ויהי'
חילול כבוד שמים בדבר), ת"ל אך מיד כל חי'
אדרוש את נפש האדם, זה המוסר את חברו לחי'
להרגו", כמוהו המה, בל יתעוללו בהם המצריים"
(ומשה השיב להם שהדין הוא כהמ"ד ה' בהמשך
דברי המדרש, עיי"ש).

(51) אחרי ית, ה'.

(52) סנהדרין עד, א. ושי"ג. רמב"ם הל' יסוה"ת
רפ"ה.

(53) ראה ס' תלמיד רבינו יונה ע"ז כח, ב.
מנ"ח מצוה רצו. ועוד.

(54) שמות ג, כב.

(55) לך לך טו, יד.

(*) ל' מרכבת המשנה. ובב"ר — בשנינויים.

ז. עפ"י יש לבאר שה"ארבע כתות" הם ד' אופנים בעבודת בניי לעשות שלום בעולם, "אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי"⁶²:

"נפול לים" הוא ה"שלום בעולם" מצד

(62) להעיר מההקדמה למאמר"ל בפי", שולמית" ("אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי"), ד' פעמים כתיב כאן שובי שובי, כנגד ד' מלכיות ששולטין בישראל וישראל נכנסין תוך ידיהן בשלום ויוצאין לשלום" (שהש"ר שם) – ד"ל, שכנגד ד' המלכיות ששולטין בישראל (ש"נקראו מצרים ע"ש שמצרים לישראל) ישנם ד' אופנים בעבודתם של ישראל ש"נכנסין כו' ויוצאין לשלום", שעושים שלום ביני ובין עולמי – "ארבע כתות".

ועפ"י יש לבאר גם הקשר ד"ארבע כתות" ל"ארבעה מלכים" .. דוד ואסא ויהושפט וחזקיהו (שמבטלים ד' המלכיות דלעור), דוד אמר ארדוף אייבי ואשיגם וגו' .. עמד אסא ואמר אני אין בי כח להרוג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה .. עמד יהושפט ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה .. עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה" (איכ"ר וזהר שבעה ע"ד 40) – דיש לומר, ש"ארדוף אייבי ואשיגם" (שלימות הביטוי) הוא ע"ד "נחזור למצרים", "אני רודף" (רדיפה בלבד) הוא ע"ד "נעשה עמנה מלחמה", "אני אומר שירה" הוא ע"ד "נצווח כנגדך", "אני ישן על מטתי" הוא ע"ד "המס" ד"נפול לים".

(*) והטעם לשינוי הסדר – כי החילוק דה"ארבעה מלכים" הוא בהכח שלהם להלחם עם המנגד, שכן מזכירים תחילה זה שכחו הכי גדול, ואח"כ זה שלמטה ממנו (אני אין בי כח וכו'), ובנוגע לגודל הכח במלחמה עם המנגד – סדר ד' הכחות הוא "נחזור למצרים" (שבשכיל שלימות הביטוי) דמצרים צריך כח גדול ביותר, נעשה עמנה מלחמה" (שבשכיל מלחמה בלבד מטפיק גם מי שכחו פחות מזה), נצווח כנגדך" (שבשכיל זה אין צריך גם הכח במלחמה), ונפול לים" (שאינו עושה פעולה לנצח את המנגד, אפילו לא הפעולה דחפלה).

ובפרטיות יותר: הסברא ליפול לים (שלא לעבור על ציווי ה' שלא יהיו עבדים למצרים) מושללת מפני שרצונו של הקב"ה שלאחר יצי"מ ילכו לקבלת התורה; והסברא לחזור למצרים (בשביל להוסיף ב"ונצלתם את מצרים") מושללת בגלל שע"ז מעמידים בסכנה את היציאה ממצרים כשלעצמה.

"נצווח כנגדך":

כתה זו היתה סבורה שכדי לבטל את הניגוד דמצרים אין צורך אפילו במל-חמה, כי אם להתפלל להקב"ה, ועי"ז יתבטל בדרך ממילא הניגוד דמצרים.

ויש לומר, שהלשון "נצווח כנגדך" (ולא "נתפלל לה") מדגיש שהתפלה להקב"ה היא רק תנועה של דביקות להקב"ה, (אלא) גם פעולה (לבטל הניגוד דמצרים) "כנגדך"⁶¹.

(60) כפי' קה"ע וע"י שם (נצווח כנגדך .. אמרו שדי בחפלה), וראה גם בחיי בשלח יד, יא: "ואמרו במדבר ד' כתות כו' כת ד' היו צועקים להקב"ה" (וראה הערה הבאה).

(61) וע"ד הפירוש ש"נצווח כנגדך" הוא מתכסיס המלחמה ש"צווחין בקולם" כדי להפחיד האוייב (ראה תו"ש ע"ה פ' (אות פא), או הכאה בשמות הקדושים .. – אלא, שלפי פירושים אלה "נצווח כנגדך" היא פעולה של מלחמה (וש"יך להכתה השלישית שאמרה "נעשה עמנה מלחמה", ולא כתה רביעית), משא"כ להפי' שבפנים "נצווח כנגדך" היא הצעקה להקב"ה, תפלה, והפעולה "כנגדך" (אינה באופן של התעסקות עם מצרים (מלחמה) אלא) נעשית בדרך ממילא.

(*) וכן משמע מדברי הזהר (ח"ב מז, ב) בפירוש "ואתם תחרישון" (המענה לכתה שאמרו "נצווח כנגדך"): "לא בעי קב"ה דיתרעון ישראל אתערותא לתחא כלל .. תחרישון ודאי ולא תתערון מלה כו'". (** ראה מרכבת המשנה למכילתא שם: "נצווח כנגדך, בספר יד יוסף, שהוא מענין משיח דכתיב ב' ברוח פיו ימית רשע, שרצו להכותם בשמות הקדושים. ולזה נוטה דעת ספר כנפי יונה הובא דבריו בילקוט ראובני פרשה זו".

„נעשה עמהן מלחמה“ הוא ה„שלוש בעולם“ שנעשה ע"י ביטול הניגוד דעולם לאלקות, כלומר, הפעולה בעולם (בדרגא זו) היא לא ע"י הירידה לעניני העולם שמנגדים לאלקות („נחזור למצרים“) כדי להפכם לעזר וסיוע לעניני אלקות, כיון שירידה זו היא בחזקת סכנה, אלא אדרבה] ע"י מלחמה עם עניני העולם

זו, „כי את אשר ראתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם“ – שע"י הסכרא „נחזור למצרים“ נוסף ציווי חדש בתורה שאסור לחזור למצרים, שציווי זה נאמר לראשונה כאן, כמאדיל (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א. מכילתא בשלח שם) „בשלשה מקומות הוזהרו ישראל שלא לשוב ארץ מצרים, שנאמר כי את אשר ראתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם, וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד (שופטים יז, טז), והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה“ (תבוא כח, סח).

ועוד ועיקר – שע"י הרא"י דמצרים לאחר קריעת ים סוף, וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, נוסף ונשלם הענין ד„ירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה“ ובמשה עבדו (בשלח יד, ל"א).

(*) ואף שהרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ז) מקדים הפסוקים בפ' שופטים ופ' תבוא לפני הפסוק שבפ' בשלח (ולא כסדר הכתובים וסדרם בירושלמי ומכילתא), ו"ל הטעם לפי שהפסוק שבפ' בשלח לא משמע ציווי אלא סיפור דברים" (חדא"ג מהרש"א לסוכה נ"א, ב"ג ועיבור) הציווי הוא בפ' שופטים (רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב גו"י, שלכן הביא רק פסוק זה במנין המצוות שבהתחלת ספר היידי (ראה ביאור הר"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מלית רלה (רנ"ג, ג ואילך)) – הרי גם הציווי שבפ' שופטים מיוסד על הפסוק שבפ' בשלח: וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד" – שכבר אמר לכם בזמן יצ"מ, בפ' בשלח (ראה גם חדא"ג מהרש"א שם).

(**) שבמצב זה („מצרים מחי“) לא חל האיסור דלא תוסיפון לראותם גו"י (ראה זח"ב נ"ג, ב).

קבלת עול מלכות שמים, תנועת המסירת נפש להקב"ה – שע"י נעשה חלישות בתוקף מציאות העולם המנגד לאלקות, שאינו יכול להכריח את האדם לעבור ח"ו על רצונו של הקב"ה, שכן, במצב כזה מוסר האדם את נפשו („נפול לים“).

„נחזור למצרים“ הוא ה„שלוש בעולם“ שנעשה ע"י הפעולה בעולם באופן שעניני העולם עצמם יתהפכו להיות עזר וסיוע לעניני אלקות, כמו במצרים, שגם אתה (פרעה) תתן בידניו זכחים ועולות ועשינו לה' אלקינו⁶³, „ושאלה“ אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב גו' ונצלתם את מצרים⁶⁴.

63) ודוגמתו בעבודה בנפש האדם – ש,כשיש עלי עול מלכות שמים ה"ה מוגדר ומכוון בכל החושים שלו. . לכלי להתפשט בהם נגד רצון ה' ח"ו (קונטרס העבודה פ"ב).

64) להעיר מהמשך מאדיל עה"פ „שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה כך מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים“, „אומות העולם אומרות לישראל עד מתי אתם מתים על אלקיכם. . נהרגין עליו. . וישראל משיבין להם כו", „השולמית דרש נוטריקון משלמת למיתה" (מ"ב שם) – דעפ"ז י"ל שב' הפירושים ד„שולמית“ („שעשה שלום ביני ובין עולמי“, ו„משלמת למיתה“) שייכים ול"ז, כי, (גם) ע"י ש„משלמת למיתה“, עשתה שלום ביני ובין עולמי, שהעולם אינו יכול להכריח את ישראל לעבור ח"ו על רצונו של הקב"ה.

65) ודוגמתו בעבודה בנפש האדם – „בכל לבבך בשני יצריך“ (ואתחנן ו, ה ובספרי ופרש"י עה"פ), שפועלים על היצר שבחלל השמאלי שיתקף לאהבה את ה'.

66) בא ירד, כה.

67) ויש לומר, שענין זה (שע"י מצרים נוסף בעניני קדושה) מרומז גם בהמענה של משה לכתה

(*) וראה ד"ה וכל בניך הנ"ל (בהערה 28) שהפירוש ד„שולמית“ הוא גם „לפי שהם משלימים נפשם על קדושת שמו ית'... כדאייתא במדרש (ב"ר רפ"ק) ע"פ דעו כי ה' הוא אלקים הוא עשנו ולו אנחנו, איר אחא ולו אנחנו משלימים את נפשותינו“.

למעלה מזה (ולאח"ז) – שפעולת השלום היא גם בחלק העולם ש"מנגד" לאלקות, וזוה גופא ב' אופנים:

(ב) הפעולה בחלק העולם שמנגד לאלקות היא ע"י המלחמה עם המנגד – „נעשה עמהן מלחמה” – שלא יוכל לנגד.

(ג) הפעולה בחלק העולם שמנגד לאלקות היא באופן שהמנגד עצמו יתהפך לעזר וסיוע – ע"ד „נחזור למצרים” כדי להוסיף ב"ונצלתם את מצרים"⁷⁴.

למסור נפשו שלא לעבור על רצונו ית', אבל במצות עשה יש אופנים שגם מסירת נפש לא תועיל שיוכל לקיים רצונו ית', „שהם יכולים לבטלה ממנו על כרחו שיניחוהו בבית האסורים ותבטל מאליי” (ר"ן שבת מט, א ד"ה ומקשו). הובא בכס"מ הל' יסודות רפ"ה).

74 והטעם שהסדר דה"א רב"ע כחות" הוא שהכחה שאמרה „נחזור למצרים” קודמת להכחה שאמרה „נעשה עמהן מלחמה” – יש לומר בפשטות, שסדר הד' כחות הוא (מלמטלמ"ע) בהיחס להציווי המפורש שה' אז לילך למית': „נפול לים” – דחיית הציווי לגמרי, „נחזור למצרים” – דחיית הציווי למשך זמן ובינתיים עוסקים בענין אחר, ונעשה עמהן מלחמה” „נצוות כנגדו” – הכנה לקיום הציווי, ע"י מלחמה שדורשת מעט זמן, או ע"י תפלה להקב"ה שיושיע מיד.

[ועפ"י תומתק חלוקת ד' הכחות לב' פסוקים: ב' הכחות הראשונות שבפסוק הא' – דחיית הציווי: וב' כחות האחרונות שבפסוק הב' – הכנה לקיום הציווי.]

ולהוסיף, שגם בנוגע להוראה על כל הזמנים יש מקום לסדר זה – כי, טבע בני-אדם שכאשר כחה אחת אומרת שצריך להתנהג בקצה אחד, אומרת הכחה השני' שצריכים להתנהג בקצה ההפכי, ואח"כ מציעה הכחה השלישית דרך אמצעית כו', ועד"ז בנדוד' שמיד לאחר שכתבה הראשונה אמרה „נפול לים” (מס"ג), יציאה מהעולם שמנגד לאלקות, אמרה הכחה השני' הקצה ההפכי – „נחזור למצרים” (הפיכת המנגד) – ואח"כ אמרה הכחה השלישית דרך אמצעית – „נעשה עמהן מלחמה” (לא יציאה מהעולם שמנגד לאלקות, ולא

שמנגדים לאלקות), לבטל הניגוד דעולם לאלקות.

ו"נצוות כנגדו" הוא ה"שלום בעולם" שנעשה ע"י התפלה, התעלות למעמד ומצב של חיבור ודביקות עם הקב"ה – „עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה”⁷⁵ – שבמעמד ומצב כזה לא שייך ניגוד על אלקות, ובדרך ממילא מתבטלת מציאותו של המנגד.

ח. ויש להוסיף, שבפעולת השלום ביני ובין עולמי ישנם (לא רק ד' אופני עבודה שמתחלקים ל"ארבע כחות" דבני", כל כחה לפי ענינה, אלא גם) ד' דרגות בכללות העבודה דכל בני" לעשות שלום בעולם, שבעבודה זו הולך וניתוסף מדרגא לדרגא בהשלום בעולם:

(א) התחלת העבודה דעשיית שלום בעולם היא ע"י קבלת עול מלכות שמים („ראשית העבודה ועיקרה ושרשה”⁷⁶) עד למסירת-נפש, שהעולם לא יכול להכריחו לעבור על רצונו של הקב"ה „נפול לים”) – שפעולת השלום היא לגלות נקודה וחלק בעולם ש"מסכים"⁷⁷ (אינו יכול ל-נגד) לאלקות, אבל בחלק העולם ש"מנגד" לאלקות לא נעשית פעולת השלום.⁷⁸

68 ודוגמתו בעבודה בנפש האדם – שאינו יורד להתעסק עם היצר שבחלל השמאלי להפכו לקדושה, כיון ש"המתאבק עם כו", אלא דוחה בשתי ידיים (ראה תניא פכ"ח).

69 ומרומז בלשון „תפלה” – לשון חיבור, כמו נפתולי אלקים נפתלתי (ויצא ל, ח ובפרש"י), ובלשון המשנה (כלים פ"ג מ"ה) התופל כלי חרס (תו"א תרומה עט, סע"ד. ובכ"מ).

70 ברכות לג, רע"א.

71 תניא רפמ"א.

72 אף ש"הסכס"ם זה הוא בעל כרחו – ע"ד

מאור"ל „מלאך רע עונה אמן בעל כרחו” (שבת קט, ב).

73 וכמדודש בהחילוק שבין מצות לא תעשה למצות עשה – שבמצות לא תעשה יכול תמיד

ואל יעבור לשאר המצוות שיעבור ואל יהרג משום שנאמר „אשר יעשה אותם האדם וחי בהם“, ולא שימות בהם: ג' המצוות שיהרג ואל יעבור – הם (בעיקר) מצד גדרי הנותן, מבלי להתחשב (כ"כ) בגדרי (הפעולה על) המקבל אם ביכולתו לקיים אם לאו, שלכן, גם כשמכריחים אותו לעבור עליהם, יהרג ואל יעבור: ובשאר המצוות מודגש גם גדרי המקבל – „אשר יעשה אותם האדם וחי בהם“, כלומר, לא זו בלבד שאין חיוב למסור נפשו על קיום המצוות, אלא שקיום המצוות הוא בשביל „וחי בהם“.

ובפרטיות יותר – נחלקים לד' אופנים-דרגות בפעולת התורה לעשות שלום בעולם:

מצד גדרי הנותן – נעשה (ומספיק) השלום בעולם באופן שהעולם אינו יכול לנגד לקבלת עול מלכות שמים ומסירת-נפש על קדושת שמו ית' – „נפול ליס“.

מצד גדרי המקבל – נעשה השלום בעולם באופן שחודר גם בחלק העולם ש- „מנגד“ לאלקות, ובשני אופנים: פעולה על המנגד שיתהפך להיות עזר וסיוע לאלקות – „נחזור למצרים“, או עכ"פ „נעשה עמה מלחמה“ – שלא ינגד.

ושלימות העבודה היא שפעולת השלום בעולם היא מצד גדרי הנותן והמקבל גם יחד – שבגדרי המקבל מגלים ומחזירים גדרי הנותן, שע"י החיבור והדביקות עם הקב"ה (תפלה,

ד) ולמעלה מזה (ולאח"ז) – שאין זה באופן שפועלים בעולם דבר נוסף על מציאותו [שעם היותו מצ"ע מנגד לאלקות, פועלים בו שלא ינגד, ויתירה מזה שיתהפך להיות מסייע], אלא הפעולה היא לגלות בעולם המעמד ומצב האמיתי שלא שייך (ומתבטל בדרך ממילא) ניגוד לאלקות (ומציאות המנגד אינה אלא בשביל לגלות כחו של הקב"ה) – ע"י ההתעלות לדרגא שבה לא שייך ניגוד לאלקות, שזהו"ע התפלה, חיבור ודביקות עם הקב"ה.

ט. ובסגנון אחר קצת – ביחס לתורה ש, ניתנה לעשות שלום בעולם:

ובהקדמה" – שכיון שהתורה ניתנה מהקב"ה לישראל בהיותם למטה בארץ („לא בשמים היא“) יש בה גדריים שמצד הנותן, הקב"ה, וגדריים שמצד המקבל, ישראל, עד לגדרי העולם שבו ניתנה התורה, ובהתאם לכך נעשית גם פעולת התורה (ע"י ישראל לומדי התורה, „כל בניך לימודי ה“) לעשות שלום בעולם – מצד גדרי הנותן, הקב"ה, ומצד גדרי העולם שבו ניתנה התורה.

ומהדוגמאות לזה במצוות התורה – החלוקה הכללית שבין ג' המצוות שיהרג

הפרכת המנגד, אלא ביטול המנגד ע"י מלחמה, וכת רביעית הציעה דרך אמצעית שכוללת שניהם – נצווה כנגדו (ביטול המנגד ע"י התעלות לדרגא נעלית). וראה גם לקמן הערה 159.

(75) כמש' במצרים, וירא ישראל את מוצרים מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' גוי'.

(76) בהבא לקמן – ראה בארוכה „הדרן“ על מסכת פסחים (הא' – נדפס בהוספות להגש"פ עם לקוטי סעמים כו' – בהוצאת קה"ת תשל"ג ואילך (ס"ט ואילך)). „הדרן“ על מסכת אבות (נדפס בהוספות לביאורים לפרק"א – בהוצאת קה"ת תשמ"ב ואילך (ס"ח ואילך)).

(77) נציבים ל, יב. וראה כ"מ נט, ב.

(78) אלא שאעפ"כ שייך גם לגדרי המקבל – שלכן „אם עבר באונס אין מלקין אותו ואציל שאין ממיתין אותו ביד... שאין מלקין וממיתין אלא לעובר כרצונו“ (רמב"ם הל' יסודות פ"ה ה"ד).

(79) וכמפורש בכתוב בכמה מצוות – „למען יאריכון ימיו גוי'“, „למען ירבו ימיכם גוי'“ (יתרו כ, יב. עקב יא, כא). וכיו"ב (וראה „הדרן“ על מסכת אבות שבהערה 76).

המת כו", "תלמידי חכמים אין להם מנוחה . . בעולם הבא"⁸³ – בהתאם להעניין ד"נפול לים", תנועת המס"נ.

[ויש להוסיף (ע"ד החסידות) שתנועת המס"נ מודגשת גם בשם המסכת – ברכות:

"ברכה" היא מלשון המשכה, כמו המברך את הגפני". ובפרטיות יותר – כדברי המשנה בסוף מסכת ברכות⁸⁴: "התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם", שרומז על ההמשכה מעלמא דאתכסיא לעלמא דאתגליא⁸⁵, ובלשון הגמרא בסיום המסכת – ההמשכה מעולם הבא (עלמא דאתכסיא) לעולם הזה (עלמא דאתגליא).

וגם ההמשכה (ירידה) מלמעלה למטה (מעוה"ב לעוה"ז) קשורה עם תנועה של מס"נ⁸⁶ – כפי שמבאר רבינו הזקן בספר התניא⁸⁷ ש"אור הנר שמתנענע תמיד למעלה בטבעו מפני שאור האש חפץ בטבע ליפרד מהפתילה ולידבק בשרשו למעלה . . אף שע"ז יכבה ולא יאיר כלום למטה וגם למעלה בשרשו יתבטל אורו במציאות . . כך נשמת האדם . . חפצה וחשקה בטבעה ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשרשה ומקורה כו", שמוזה מובן שההמשכה והירידה למטה היא היפך הרצון והטבע – "על" כרחק אתה חיי"ם⁸⁸, ונעשית מצד תנועת המס"נ].

(83) ומביא ראי' מהכתוב, שנאמר ילכו מחיל אל חיל – שמצד גודל מעלתם בענין המס"נ גדול שחרם בעולם הבא בעילוי אחר עילוי.

(84) כלאים רפ"ו. וראה תר"א מקץ לו, ג. ובכ"מ.

(85) ראה תר"א בראשית ו, ב ואילך. ובכ"מ.

(86) נוסף על העל' מלמטה למעלה, מעוה"ז

לעוה"ב – מס"נ כפשטה.

(87) ריש פייט.

(88) אבות ספ"ד.

(89) נוסף על הענין ד, על כרחק אתה מת

(אבות שם) – במס"נ כפשטה.

"נצווה כנגדן" מתגלה האמת בעולם שלא שייד ניגוד לאלקות.

וע"פ האמור לעיל יש לבאר שד' אופנים אלה בפעולת התורה לעשות שלום בעולם ע"י עבודתם של ישראל (מקבלי ולומדי התורה, וכל בניך לימודי ה"י) מרומזים בד' המסכתות (שהר"ת שלהם "בניך") שסיומם וחזרתם במאמר "ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך", כמודגש בתוכן המסכת כולה, ובפרט במאמר שבסיום המסכת שבהמשך אליו באה החתימה במאמר "ת"ח מרבים שלום בעולם" בכל א' מד' המסכתות, כדלקמן.

י. מסכת ברכות – שלום בעולם מצד גדרי הנותן (ע"ד "נפול לים"):

מהטעמים להתחלת הש"ס במסכת ברכות – שבה מדובר אודות קריאת שמע ("מאימתי קורין את שמע"), שענינה קבלת עול מלכות שמים שהיא ראשית העבודה, "ראשית חכמה יראת ה'"⁸⁹, ועד למסירת נפש על קידוש השם, כדרשת חז"ל (במסכת ברכות⁹⁰) על הפסוק⁹¹, "ובכל נפשך" (שבקריאת שמע) – "אפילו הוא נוטל את נפשו".

וכיון שמצד קבלת עול מלכות שמים ומסירת נפש נעשה השלום בעולם רק באופן שהעולם אינו יכול להכריח את האדם לעבור ח"ו על רצונו של הקב"ה, כי כמצב כזה יוצא האדם מן העולם – מסיימת מסכת ברכות בענינים הקשורים עם יציאת הנשמה מן הגוף: "הנפטר מן

(80) תהלים קיא, י"ד. וראה פסקי ריא"ז

לברכות בתחלתם (הועתק גם בהקדמת פיהמ"ש להרמב"ם). וראה גם מאירי בפתחתו (קרב לסופה), ובריש מס' ברכות.

(81) נד, א – במשנה. וראה שם סא, ב.

(82) ואתחנן ו, ה ובספרי ופרשי'.

ויש לומר הביאור בזה – שבאמירת הברכה מודגשת ההכרה שהקב"ה הוא בעה"ב על העולם כולו ועל האדם («אלקינו מלך העולם») שזה"ע קבלת עול מלכות שמים, היינו, שהאדם האומר הברכה הוא עבדו של הקב"ה, ולכן מותר לו לאכול (להנות מ) «קדשי שמים», שהרי «המורם נאכל לכהנים... ולעבדיהם»⁹⁶.

ומזה מובן שה"שלוש בעולם" שב"ברכות" עיקרו מצד גדרי הנותן – הדגשת בעלותו של הקב"ה בעולם, "לה' הארץ ומלואה", שלכן כל עניני העוה"ז הם "קדשי שמים", והנאת האדם מהם אפשרית רק לאחר הדגשת עובדת היותו עבדו של הקב"ה.

יב. מסכת יבמות – שלום בעולם מצד גדרי המקבל, ע"י הביורור וההפיכה לקדושה (ע"ד, "נחזור למצרים"):

ובהקדמה – שהסדר הרגיל הוא, "וראה בנים לבניך שלום על ישראל" . . כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתי לידי חליצה ויבום⁹⁷ (שאין זה שלום"י).

ואף שעיקר הענין ד"שלום על ישראל" הוא כש"בנים לבניך" . . דלא אתי לידי חליצה ויבום, לא חליצה ולא יבום, מ"מ, כש"אתי לידי חליצה ויבום" – תוכנה של מסכת יבמות – יש מעלה ביבום על חליצה בנוגע לענין השלום, כי: (א) "חליצה היא כעין קטטה ומריבה שהיא מביישתו וירקה בפניו על שאינו חפץ ביבום"י, משא"כ יבום שיש שלום בין היבם ליבמה"י, (ב) חליצה היא, "אם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו" . . להקים לאחיו

יא. ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בברכות על המזון שבמסכת ברכות:

מהטעמים להתחלת הש"ס במסכת ברכות – כיון שעוסקת בברכות על המזון, ש"הרופא"י הבקי כשירצה לשמור בריאות הבריא . . יקדים תיקון המזון בתחלת רפואתו, ועל כן ראה . . להתחיל בברכות, שכל מי שאוכל אין לו רשות לאכול עד שיברך . . הברכות שאדם חייב בהם על המזונות" (וכל ברכות הנהנין), ומזה מובן שעיקרה של מסכת ברכות הוא – ברכות על המזון"י.

ובטעם חיוב הברכות – איתא במסכת ברכות"י: "אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה, וכל הנהנה מעוה"ז בלא ברכה מעל . . כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו מעל בקדשי שמים, שנאמר"י לה' הארץ ומלואה . . כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתיב"י השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם . . כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה" (לאחר ברכה הרי היא לבני אדם"י).

וצריך להבין: מהי פעולת הברכה ל"התיר ההנאה מעניני העוה"ז שהם "קדשי שמים" – הרי לא יתכן לומר שהברכה מפקיעה הקדושה ד"קדשי שמים"!

(90) הקדמת פיהמ"ש להרמב"ם (ד"ה והחלק השישי).

(91) אלא ש"כדי שלא יהי חסר בענין מן הענינים לפיכך דבר על כלל הברכות שאדם חייב בהם . . על המצוות, ואין לך מצוה שאדם חייב בה בכל יום אלא קריאת שמע בלבד, ואין נכון לדבר בברכות ק"ש קודם שידבר על ק"ש עצמה, לפיכך התחיל מאימתי קורין את שמע וכל מה שנתחבר אליו" (פיהמ"ש שם).

(92) לה, סע"א ואילך.

(93) תהלים כד, א.

(94) שם קטו, טז.

(95) פרש"י ברכות שם.

(96) זבחים נה, א – במשנה.

(97) ראה חדא"ג מהרש"א כתובות שם, סוף

יבמות (נעתק לעיל ס"א).

(98) חדא"ג מהרש"א כתובות שם.

(99) ראה ערוך לנר שבהערה 10.

תלד יקום על שם אחיו המת¹⁰⁰, או עכ"פ ע"י חליצה, שנעשה תיקון לנשמת המת¹⁰¹, אלא שע"ז לא נעשה אצלו ענין ההולדה, ולכן יבום קודם לחליצה.

ומזה מובן שבמסכת יבמות (יבום דוקא, "מצות יבום קודמת למצות חליצה") מודגשת פעולת השלום בעולם מצד גדרי המקבל ע"י כירור התחתון והפיכתו לקדושה.

יג. וענין זה מודגש גם בסיום מסכת יבמות בענין דרישה וחקירה – "דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, שנאמר משפט אחד יהי לכם, ומפני מה אמרו (חכמים) דיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה שלא תנעול דלת בפני לוי" – שבדין דרישה וחקירה (הן מצד "דבר תורה", והן מצד תקנת חכמים) מודגש גדרי המקבל:

בכללות דין דרישה וחקירה מצד "דבר תורה" – אף ש"נצטוונו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר (אע"פ שאין אנו יודעין אם העידו אמת אם שקר) הואיל וכשרים הם אצלנו מעמידין אותו על כשרותו¹⁰¹, מ"מ, "מצות עשה לדרוש את

שם בישראל", היפך השלום בינו לבין אחיו, משא"כ יבום, ש"הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל¹⁰², שזהו"ע ד"שלום על ישראל, עשה להקים לאחיו שם בישראל¹⁰³, מעין ה"שלום על ישראל" כש"בנים לבניך".

ואעפ"כ, גם בחליצה יש ענין של שלום – הן בנוגע להיבמה, שע"י החליצה נפטרת מזיקת יבום ומותרת להנשא לשוק, והן בנוגע לאחיו, שגם ע"י חליצה עושה טובה לנשמת אחיו, כדאיתא בזהר¹⁰⁴ (והובא גם בפוסקים¹⁰⁵), אלא, שעיקר מעלת השלום היא ע"י יבום, שלכן "מצות יבום קודמת למצות חליצה"¹⁰³.

וביאור הענין בעבודת האדם:

הסדר הרגיל בקדושה הוא באופן ש"בנים לבניך" – הולדת בנים, כולל ובמיוחד, "תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים"¹⁰⁴. והמצב ד"מת... ובן אין לו"¹⁰⁵ הוא מצד התערבות ה"לעו", כדאיתא בזהר¹⁰⁶ ש"אל אחר אסתרס ולא עבד פירין", שע"ז נטרד ונדחה מגבול הקדושה¹⁰⁷.

והתיקון לזה – ע"י יבום, שפועל ענין של הולדה אצל המת¹⁰⁸, "הבכור אשר

(100) תצא כה, ו"ז.

(101) ראה זתי"ג קפ, א (ר"פ חקת), רפא, א. שח, א. ועוד.

(102) ראה ב"ש אה"ע סקס"ה סק"ט: "ועיין בזהר פ' חקת משמע דמצוה דוקא בחליצה".

(103) יבמות לט, ב.

(104) פרש"י ר"פ נח (מב"ר פ"ל, ו).

(105) תצא שם, ה (ולהעיר ממ"ק כו, ב. רש"ג).

(106) ח"ב קג, א. וראה לקי"ת חוקת ס, ג: "ואפשר שעל זה רמזו (בב"ר רפ"ג) אין מעשיהם של רשעים עושה פירות".

(107) ראה זהר שבהערה 101.

(108) ועד"ז אצל היבמה, "אשת המת" – די"ל שרמזו על קבלת ההשפעה ("אשה", בחי' מקבל) מלעו"ז – ש"לא תהי' אשת המת החוצה", מחוץ

לגבול הקדושה, אלא "יבמה יבוא עלי' ולקחה לו לאשה ויבמה" – ע"ד מארז"ל "מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר" (מנחות מד, א), שזהו"ע ד"אחאפכא חשוכא לנהורא".

(109) ויש להוסיף בביאור הדיוק "אחיו המת" – ש"אחים" רומז על יעקב ועשו, כמ"ש (מלאכי א, ב) "ולא אח עשו ליעקב", תורה ותיקון, ו"מיתת" הר"ע שבירת הכלים דתוהו, והתיקון לזה ע"י העבודה דיעקב שיושר האורות מרובים דתוהו (ראה המשך וככה תרל"ז פס"ח. סה"מ תר"ל ע' פח. סה"מ קונטרסים ח"ב שסב, ב. ועוד).

(110) ועד"ז אצל היבמה, "אשת המת" – שחולץ רוח המת מהאשה שלא תהי' עוד קבלת השפעה מלעו"ז, ביטול המנגד (אף שלא נתהפך לקדושה).

(111) רמב"ם הל' יסוה"ת ספ"ז. פ"ח ה"ב.

עצמם מלהלוות (אף שהתורה חייבה להלוות), עקרו חכמים דין תורה שחייבה דרישה וחקירה בדיני ממונות, ואמרו ש"דיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה".

ובפרטיות יותר: ההתחשבות בגדרי המקבל מצד "דבר תורה" היא – שהאמת דתורה ("על פי שני עדים גוי יקום דבר") יתאים גם עם האמת מצד גדרי העולם (שאין בעדותן דופי). וההתחשבות בגדרי המקבל מצד תקנת חכמים היא – שבשביל טובת העולם כפשוטו (שלא תנעול דלת בפני לוי¹¹¹) מקילים בדין תורה שמחייב דרישה וחקירה גם בדיני ממונות¹¹².

יד. ודוגמתו בענין יבום וחליצה – תוכנה של מסכת יבמות:

ביבום וחליצה יש חילוק בין דין תורה לתקנת חכמים: מצד דין תורה – "מצות יבום קודמת למצות חליצה". ומצד תקנת חכמים – "עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה", ולדעת אבא שאול "הכונס את יבמתו לשם נוי ולשם אישות ולשום דבר אחר כאילו פוגע בערוה, וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר" – "אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום"¹¹³.

ובשניהם מודגש גדרי המקבל:

בדין תורה – אף שמחייבת לייבם את אשת אחיו המת, מ"מ, נותנת אפשרות לחליצה, אם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו, בגלל ההתחשבות בגדרי המקבל, רצונו של האיש (וכן רצונה של האשה¹¹⁴).

(116) ולהעיר שצ"ז נוסף בענין השלום – שהרי, גמילות חסדים (הלואה) .. שלום הוא, שמתוך שגמול חסד .. לחבירו הוא מכירו שהוא אהבו וכא לידי אחוה ושלום" (פרש"י ברכות ח, רע"א). (117) וע"ז הדגשת גדרי המקבל ברוב המצוות שיעבור ואל ידרג, כיון שענינם של המצוות הוא בשביל "רחמי בהם".

(118) ראה רמב"ם הל' יבום וחליצה פ"א היב.

העדים ולחקרן ולהרבות בשאלתן ומדקדקין עליהן ומסיעין אותן מענין לענין בעת השאלה כדי שישתקו או יחזרו בהן אם יש בעדותן דופי¹¹⁵. כלומר: תורה כשלעצמה, כפי שהיא מצד גדרי הנותן, קובעת ש"על פי שני עדים גוי יקום דבר"¹¹⁶ – לא (רק) בגלל שהעדים מבררים המציאות, אלא גזירת הכתוב¹¹⁷, שלכן חותכין הדין על פיהם "אע"פ שאין אנו יודעין אם העידו אמת אם שקר". ואעפ"כ, כיון שהתורה מתחשבת עם גדרי העולם והאדם, גדרי המקבל, שמצדם יתכן שיש בעדותן דופי – אמרה תורה ("דבר תורה") ש"אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה", "כדי שיש תקו או יחזרו בהן אם יש בעדותן דופי"¹¹⁸.

ובתקנת חכמים ש"דיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה שלא תנעול דלת בפני לוי¹¹⁹" – שההתחשבות בגדרי המקבל היא עד כדי כך שמצד החשש שלא תנעול דלת בפני לוי¹²⁰, שיהיו כאלה שימנעו

(112) שם הל' עדות פ"א הי"ד.

(113) שופטים יט, טו.

(114) ראה צפ"ע לרמב"ם הלכות יסוה"ת פ"ז.

(115) ופשוט, שגם לאחר שחייבה תורה דרישה

וחקירה נשאר דין גדר העדות (לא (רק) מצד כירור המציאות, אלא) "דבר תורה" (גזירת הכתוב), שלכן, "כל עד שנחקרה עדותו בב"ד, בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות, אין יכול לחזור בו, כיצד, אמר מוטעה הייתי, שוגג הייתי ונוכרתי שאין הדבר כן, לפחדו עשיתי, אין שומעין לו אפילו נתן טעם לדבריו .. כל דברים שיאמר העד אחר שנחקרה עדותו שיבוא מכללם כיטול העדות .. אין שומעין לרי" (רמב"ם הל' עדות פ"ג הי"ה).

(*) ועפ"ז יומתק דיוק הלשון, כדי שישתקו או יחזרו בהן אם יש בעדותן דופי, ולא כדי שתבטל העדות אם יש בה דופי – כי, אם לא ישתקו ולא יחזרו בהן לפני גמר החקירה, הרי גם אם יש בה דופי תשאר עדותן בקיומה, עד כדי כך, שגם הם לא יוכלו לחזור בהם.

שכיון שהציאה ממצרים היא בשביל קבלת התורה, אין מקום לסברא „נפול לים” – דיני נפשות, ולאידך, כיון ש„מצרים נוסע אחריהם” ה”ז הוכחה שעדיין לא השלימו קיום הציווי „ונצלתם את מצרים”, ולכן צריכים לחזור למצרים וליקח משם שאר ה„רכוש גדול” ד„כלי כסף וכלי זהב” – דיני ממונות.

טו. מסכת נזיר – שלום בעולם מצד גדרי המקבל, ע”י דחיית המנגד באופן של מלחמה (ע”ד „נעשה עמהן מלחמה”):

נזיר – ה”ע הפרישות („אין נזירות בכל מקום אלא פרישות”¹¹⁹) מדברים שיכולים לגרום ענינים בלתי-רצויים, כמאמר¹²⁰ „הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהיין מביא לידי כו”, היינו, שפעולתו בדברים אלה היא (לא באופן של בירור והעלאה לקדושה, אלא) באופן שפורש עצמו מהם, שזהו”ע דנצחון המלחמה, ללחום עם הענינים הבלתי-רצויים ולנצחם שלא יפריעו לו בעבודת ה’.

וענין זה מודגש בסיום מסכת נזיר כענין הנצחון במלחמה – „גדול העונה אמן יותר מן המברך . . שהרי גוללירים מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין”.

ובהמשך לזה באה החתימה במאמר „תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם” – שפעולת השלום בעולם היא (לא ע”י בירור הלעו”ז והפיכתו לקדושה, אלא) ע”י המלחמה עם הלעו”ז, לעמוד כנגדו ולנצחו שלא ינגד לקדושה.

טז. ויש להוסיף בביאור השייכות דתוכן כללות מסכת נזיר להסיום בענין הנצחון במלחמה בנוגע למעלת העונה אמן „גדול העונה אמן יותר מן המברך”)

ובתקנת חכמים – שבגלל ההתחשבות בגדרי המקבל, „שאין מתכוונים לשם מצוה”, עוקרים דין התורה ש„מצות יבום קודמת למצות חליצה”, ואומרים ש„מצות חליצה קודמת למצות יבום”, אף שהשלום שבחליצה אינו דומה להשלום שביבום.

ורק לאחר דרישה וחקירה עד ש„ניכר וידוע שמכוונים לשם מצוה”¹²¹, להיותם בדרגה ד„תלמידי חכמים” – יכול (וצריך) להיות ענין השלום בשלימות, ע”י יבום, „להקים לאחיו (המת) שם בישראל”, שלימות בירור התחתון ע”י שמהפכים אותו לקדושה.

ויש להוסיף ולקשר גם עם סיום המסכת בפלוגתא בעדי נשים, „מר סבר כיון דאיכא כתובה למישקל כדיני ממונות דמי, ומר סבר כיון דקא שרינן אשת איש לעלמא כדיני נפשות דמי” – שמצינו דוגמתו גם ביבום וחליצה – בהפלוגתא דאבא שאול וחכמים, שלדעת אבא שאול מתחשבים בגדרי המקבל („שאין מתכוונים לשם מצוה”) לדחות הקדימה דיבום שמצד דין תורה (ע”ד ההתחשבות כדיני ממונות – גדרי העולם), משאיכא לדעת חכמים, גם כשכוונתו אינה לשם שמים קודם יבום לחליצה, כדין תורה¹²² (ע”ד ההתחשבות כדיני נפשות – גדרי התורה).

ולהעיר, שענין זה מרומו גם בהענין ד„נחזור למצרים” – כי, סברת הכתה השני’ שאין ליפול לים, אלא לחזור למצרים כדי להוסיף ולהשלים קיום ציווי ה’ „ונצלתם את מצרים” (בירור והעלאה ניצוצות הקדושה), באה לאחר דרישה וחקירה בתוכן הענין ד„מצרים נוסע אחריהם” (כנ”ל ס”א), שאז הגיעו למסקנא

(119) טור (בשם ר”ת) ורמ”א אה”ע ר”ס קסה.

(120) ולהעיר שלדעת הרמב”ם שם „מצות יבום

קודמת למצות חליצה”, „בכל זמן”, ואפילו נכתוין שלא למצוה” (פיהמש להרמב”ם בכורות ספ”א).

(121) במדבר פ”י, ח. ספרי נשא ו, ג. פרש”י

שם, ב.

שיכולים לגרום ענינים בלתי־רצויים היא ע"ד המלחמה והנצחון על המנגד שלא יוכל לנגד, שבשביל זה יש צורך בגבורה יתירה – „גבורים נוצחין“¹²⁷.

ועפ"ז י"ל, שבחתימה בהשלים בעולם בהמשך למאמר „גדול העונה אמן יותר מן המברך“, מודגשת מעלת השלום בעולם שבמסכת נזיר „נעשה עמהן מלחמה“ לגבי השלום שבמסכת ברכות – שהשלום בעולם הוא לא רק מצד גדרי הנותן, אלא גם מצד גדרי המקבל (אלא שבמסכת נזיר היו רק באופן של מלחמה, לדחות המנגד ע"י הפרישה, ולא באופן של ברור והפיכה לקדושה, כבמסכת יבמות¹²⁸).

זו. מסכת כריתות – שלום בעולם מצד גדרי הנותן והמקבל יחדיו (ע"ד „נצוח כנגדן“):

בענין כרת (כריתות) יש חידוש לגבי כל עונשי התורה – שכל עונשי התורה הם

– שבוה מודגשת מעלת השלום בעולם במסכת נזיר לגבי מסכת ברכות:

„מברך“ – הוא התוכן דמסכת ברכות, אשר, ע"י הברכות נעשה השלום בעולם כפי שהוא מצד גדרי הנותן, הדגשת בעלותו של הקב"ה בעניני העולם שהם בכחינת „קדשי שמים“. אבל ביחס להניגוד שמצד גדרי העולם (גדרי ה־מקבל) – אין זה אלא באופן ד „גוללירים“, „חלשים“¹²², שאין כאן הכח לנצח ב־מלחמה עם המנגד¹²³, והיחס למצב של ניגוד הוא באופן של יציאה מהעולם, „נפול לים“ (כנ"ל ס"י).

והעונה אמן¹²⁴, שענינו „קיום הדבר ואמיתותו“¹²⁵, היינו, הקיום בנוגע לפועל ממש, לא רק מצד גדרי הנותן („מברך“), אלא גם מצד גדרי המקבל (העולם) – הוא התוכן דמסכת נזיר¹²⁶, שהפרישה מדברים

(122) פרשיי סוף נזיר.

(123) ואעפ"כ, „גוללירים מתגרין במלחמה“ – כיון שהתחלת המלחמה עם המנגד היא ע"י הדגשת וגילוי גדרי הנותן, בעלותו של הקב"ה בעולם, שזהו עול מלכות שמים.

(124) להעיר מהשיבות לסיום וחותם מזמור פ"ט בתהלים – „ברוך (המברך) ה' לעולם אמן ואמן“ („העונה אמן“), „כפל מלה זו אמן ואמן דהיינו רמז לאמת הדבר בעוה"ז ובעוה"ב“ (חדא"ג מהרש"א סנהדרין קי, סע"ב) – ע"ד מ"ש בסוף ברכות „החקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם“, מעלמא דאתכסייא (עוה"ב) לעלמא דאתגלייא (עוה"ז), כנ"ל ס"י.

(125) חדא"ג מהרש"א שם.

(126) ויש לומר, שענין זה מרומז גם במסכת ברכות – שבסיום פרק אלו דברים (נג, ב), שבו מסתיימים דיני ברכות על המזון (בפרקים כיצד מברכין, שלשה שאכלו ואלו דברים), חוכנה העיקרי של מסכת ברכות (כנ"ל ס"א), מובא המאמר „גדול העונה אמן יותר מן המברך“ .. גוללירין יורדין

ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין. אלא, שבמסכת ברכות היו פרט בגדרי הנותן, שבשביל השלימות שלו צ"ל גם ההמשכה והירידה למטה – ירידה דייקא, כדיוק הלשון „גוללירין יורדין ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין“ (משא"כ במסכת נזיר, גדרי המקבל, מודגשת (רק) המעלה שבדבר – „גבורים נוצחין“).

(127) ולהעיר, שבשביל העבודה דאתכפיא, מלחמה תמידית (התוכן דמסכת נזיר), יש צורך בכח וגבורה יותר מאשר בעבודה דאתהפכא (התוכן דמסכת יבמות).

(128) ויש לומר, שהיו ע"ד ענין החליצה שלמטה מהשלום שביבום, כנ"ל ס"ב.

(*) דאף שגוללירין מתגרין במלחמה הוא ע"י קבלת עול מלכות שמים, גילוי גדרי הנותן (כנ"ל הערה 123) – מ"מ, כיון שהכוונה בזה היא לצורך הפעולה בגדרי המקבל, היו ענין של ירידה – גוללירין יורדין ומתגרין [במלחמה].

(*) שסיום אמירתו ב"א ניסן שנה זו (תנשא) – ראה לעיל שוה"ג להערה 42.

וענין זה אינו שייך בנוגע להנשמה, ששייכותה להקב"ה אינו מצד ענין של בחירה, כי אם מפני היותה, "חלק אלקה ממעל ממש"¹³⁶, משא"כ הגוף, ש"נדמה בחומריותו לגופי אומות העולם", ושייכותו להקב"ה היא מפני ש"בנו (דוקא) בחרת מכל עם ולשון".

ויש לומר, שמעלת הגוף שבו היתה בחירתו של הקב"ה מודגשת בגלוי בענין הכרת – שההתקשרות של הגוף עם הקב"ה מצד ענין הבחירה היא עד כדי כך שגם במצב של הנהגה בלתי-רצויה עד ש"ונכרתה הנפש ההיא מלפני", אין זה שייך להגוף.

וההסברה בזה:

בנוגע להנשמה – כיון שהתקשרותה עם הקב"ה היא מפני היותה, "חלק אלקה ממעל ממש", מצד גדרי הנותן, הרי, הנהגה בלתי-רצויה מצד ירידתה והתלבשותה בגוף¹³⁷ (גדרי המקבל) היא בסתירה וניגוד להתקשרותה עם הקב"ה, ולכן "ונכרתה הנפש ההיא מלפני" (עד שיתקן החטא והפגם ע"י התשובה¹³⁸).

משא"כ בנוגע להגוף – כיון שהתקשרותו עם הקב"ה היא מצד הבחירה ב"גוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם", ה"ז באופן של חיבור גדרי הנותן עם גדרי המקבל יחדיו, שהבחירה היא (לא מצד מעלת הגוף, אלא) מצד העצמות (גדרי הנותן), וביחד עם זה, הבחירה היא ב"גוף החומרי שנדמה

בעיקר ביחס להגוף¹³⁹ (כמו מלקות, ועד להעונשים הכי חמורים דד' מיתות ב"ד), משא"כ כרת, שהוא ביחס להנפש, כמ"ש¹⁴⁰ "ונכרתה הנפש ההיא מלפני", ולא ביחס להגוף¹⁴¹. ומזה מובן שבענין הכרת מוד-גשת מעלת הגוף דבניי (גם לגבי הנפש).

ויובן בהקדם הידוע¹⁴² שעיקר השכר הוא בעולם התחי, לנשמות בגופים דוקא (כשיטת הרמב"ן¹⁴³), ומהטעמים לזה¹⁴⁴ – מצד גודל מעלת הגוף, שבו היתה הבחירה של הקב"ה במתן-תורה, כמ"ש רבינו הזקן¹⁴⁵ ש"ובנו בחרת מכל עם ולשון"¹⁴⁶ הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם", כלומר, בחירה אמיתית (למעלה מהשכל) שייכת רק בשני דברים שדומים ושייכים זל"ז, שיש אפשרות בשניהם, ובוחרים בא' מהם,

(129) כולל גם העונשים שלאחרי מיתה – כדאייתא בגמרא (סנהדרין צא, סע"א ואילך). גוף אומר נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר, ונשמה אומרת גוף חטא, שמיום שפירשתי ממני הריני פורחת באויר כצפור. . . הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד" (כמשל החיגר והסומא, ש"הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד").

(130) וגם כרת דגוף (כמבואר כרמב"ן וכחיי אחרי יח, כט) שיש ג' סוגי כרת, לגוף לבד, לנפש לבד, ולשניהם יחד) – אינו אלא בנוגע לחיי הגוף, מצד סילוק הנפש מן הגוף, ולא בנוגע למציאות הגוף עצמו.

(131) ראה לקו"ת צו טו, ג. דרושי ש"ש סה, סע"ד. סהמ"צ להצ"צ מצות ציצית (דרמ"צ יד, ב). ובכ"מ.

(132) בשער הגמול בסופו (בהוצאת שאוועל – ע' שט).

(133) נוסף לכך שהשכר הוא בהתאם לעבודה ע"י נשמות בגופים דוקא (ע"ד הני"ל בהערה 129 בנוגע לעונש).

(134) תניא מ"ט.

(135) שבחירה זו היתה במתן-תורה (שריע אדה"ז אריח ס"ס ס"ד).

(136) תניא רפ"ב.

(137) כי הנשמה עצמה, גם בשעת החטא היתה

באמנה אחי ית" (תניא ספכ"ד).

(138) ד"ע, היות שכרת הוא כמשל שנפרד ונכרת משרשו לגמרי, אעפ"כ, ע"י ההורר תשובה א' ישוב ויתדבק בשרשו. . . כמו ד"מ אם ה' נמצא ברפואת לחבר גופו אל ראשו כו" (לקו"ת ראה לב, ג).

באופן שלא בא לידי כרת בפועל ח"י¹⁴², ולא עוד אלא שגם אם בא לידי כרת בפועל ח"י – ה"ז מתתקן ע"י התשובה.

וענין זה מרומז בסיום המסכת בענין הקרבנות – כי, הקרבנות הם כפרה ותיקון (תשובה י"ד) על החטא¹⁴³, "שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלקיו בגופו ובנפשו וראוי לו כו' לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן כו"¹⁴⁴.

ובעבודת התשובה (התיקון דכריתות) מודגש חיבור גדרי הנותן עם גדרי המקבל – שבהיותו במעמדו ומצבו (גדרי המקבל), באותו מעמד ומצב שה"י בעת העבירה (לפני הפרישה מענינים בלתי-רצויים, ועאכ"כ לפני הפיכתם לקדושה), "באותה אשה כו' ובאותו מקום" (ש"עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה")¹⁴⁵, מתעלה לדרגא נעלית שבה אין מקום לענין של חטא (גדרי הנותן), "יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם"¹⁴⁶, ולא עוד אלא שדילוג זה [מן הקצה אל הקצה, ממעמד ומצב של "כרת" למעמד ומצב של חיבור ודביקות בהקב"ה, "אמש ה"י שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אוהב ונחמד קרוב וידיד"¹⁴⁷] לא נעשה ע"י גילוי אור מלמעלה (כי במעמדו ומצבו עתה

בחומריותו לגופי אוה"ע" (גדרי המקבל בהיותו בחומריותו, לפני הברירה או דחיית החומריות), ולכן, גם במצב בלתי-רצוי (עד ש, ונכרתה הנפש ההיא מלפני) נשארת הבחירה בהגוף בתקפה (וסו"ס מתגלה גם בפועל ע"י התשובה)¹⁴⁸.

ובהתאם לכך נעשה גם השלום בעולם (כמו ב"עולם קטן זה האדם") – שפעולת השלום בעולם היא [לא (רק) ע"י הפעולה בגדרי המקבל שלא ינגד לאלקות, בדרך של פרישה (מסכת נזיר), או יתירה מזה בדרך של ברירה והעלאה לקדושה (מסכת יבמות), אלא (גם ו) בעיקר] ע"י ההמשכה והחיבור דגדרי הנותן וגדרי המקבל יחדיו – דירה לו ית' בתחתונים¹⁴⁹, שב-מציאות העולם כמו שהוא מצד גדרי המקבל, תחתון שאין תחתון למטה ממנו, נמשכים ומתגלים גדרי הנותן, שנעשה דירה לו ית'¹⁵⁰.

יח. וענין זה מודגש בסיום מסכת כריתות בענין הקרבנות:

ובהקדמה – שהאמור לעיל אודות ה-בחירה בהגוף שמודגשת בענין הכרת הוא (בעיקר) ע"י ענין הכרת כפי שהוא בתורה,

(139) להעיר מהידוע ש"כרת" אותיות "כחר" (מא"א כ, טו. וראה אה"ת יתרו ע' תתסט) – ד"ל, שבזה מרומזת מעלת הגוף בהתקשרות להקב"ה מצד ענין הבחירה, למעלה מט"ד (כתב).
(140) ראה תנחומא נשא טז. ועוד. תניא רפ"ו.

ובכ"מ.

(141) ויומתק יותר ע"פ המבואר בסה"ש תר"ש (ע' 120 ואילך) שבחירת העצמות בגוף קשורה עם התהוות הגוף הגשמי בכח העצמות, שמהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"י. . הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש כו" (אגה"ק סי"ב) – דפ"ז י"ל, שפעולת השלום בעולם היא ע"י שמגלים בו שהתהוותו בכח העצמות.

(142) ובפרט שלימוד חומר הענין דכרת פועל שלא יבוא לידי כרת בפועל ח"י.

(143) שענינה השבה וקירוב לה' – והרובח תשוב אל האלקים" (קהלת י"ב, ז. וראה לק"ת ר"פ האזינו. ובכ"מ) כמו הקרבן, מלשון קירוב.

(144) להעיר ש"כל עבירה שחייבין על זדונה כרת חייבין על שגגתה חטאת" (שבת סט, א. רמב"ם הל' שגגות פ"א הי"ב).

(145) רמב"ן ויקרא א, ט.

(146) יומא פו, ב. רמב"ם הל' תשובה רפ"ב.

(147) רמב"ם שם הי"ב.

(148) שם פ"ו ה"ו.

ידוע¹⁵³ שב' סוגי הקרבנות, "אימרא" וגדיא", הם ב' אופנים בהקירוב לה: עבודת הצדיקים ("אימרא") ועבודת הבעלי-תשובה ("גדיא") – כמובן ממא' רז"ל¹⁵⁴ "מאי טעמא עיזי מסגן ברישא והדר אימרי, כברייתו של עולם¹⁵⁵ ברישא חשוכא והדר נהורא", "סתם עזים שחורות סתם רחלים לבנות"¹⁵⁶, היינו, ש"אימרא" קאי על צדיקים שעיקר עבודתם בהמשכת וגילוי אור הקדושה, ("והדר) נהורא", ו"גדיא" קאי על בעלי-תשובה שעיקר עבודתם בבירור והפיכת החושך, ("ברישא) חשוכא".

ותוכן השקו"ט אם "אימרא יאי" או "גדיא יאי" – שמצד גדרי הנותן יש מעלה בעבודת הצדיקים שהיא באופן של המשכה וגילוי מלמעלה, ומצד גדרי ה- מקבל יש מעלה בעבודת הבעלי-תשובה שהיא באופן של בירור והעלאת המטה¹⁵⁷. והמסקנא היא ש, שניהם שקולין כאחת" – שהעבודה צריכה להיות מצד גדרי הנותן וגדרי המקבל, ושניהם כאחת.

ובהמשך לזה באה החתימה במאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" – פעולת השלום בעולם מצד גדרי הנותן וגדרי המקבל יחדיו.

כ. עפ"י י"ל שבד' המסכתות שתוכנם קשור עם פעולת השלום בעולם ישנם ב'

אינו שייך לגילוי אור מלמעלה), כי אם מצד עצמו¹⁵⁸, היינו, שגדרי המקבל מתחברים עם גדרי הנותן.

וע"ד הענין ד"נצוות כנגדן" – שה- פעולה דביטול המנגד היא (לא ע"י דחי' באופן של מלחמה, ולא ע"י בירור והפיכה לקדושה, אלא) ע"י הדילוג לדרגא נעלית שבה אין מקום למציאות של מנגד – קירוב והתחברות עם הקב"ה, ענין התפלה, ודוגמתו בענין הקרבנות (שבסיום המסכת), שהרי התפלה היא במקום קרבנות¹⁵⁹, שבשניהם מודגש הקירוב וההתחברות עם הקב"ה: "קרבן" מלשון קירוב¹⁶⁰, ו"תפלה" מלשון חיבור¹⁶¹.

ובהמשך לענין הקרבנות (תפלה) שבסיום המסכת באה החתימה במאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" – שפעולת השלום בעולם היא (לא ע"י בירור והפיכת המנגד, אלא) ע"י ההתעלות לדרגא שבה לא שייך ניגוד על אלקות, חיבור גדרי המקבל עם גדרי הנותן, כנ"ל.

יט. ויש להוסיף, שענין זה מרמז גם בפרט¹⁶² עניני הקרבנות שבסיום המסכת – "מלכא אמר גדיא יאי ומלכתא אמרה אימרא יאי, אמרו נשילי. . . דכה"ג הוא וקים לי' דקא מסיק קרבנות כל יומא. . . אמר להו אי גדיא יאי ייסק לתמידא. . . ולא הוה תני לי' דתנן כבשים קודמים לעזים בכל מקום, יכול מפני שמובחרין, ת"ל ואם כבש, מלמד ששניהם שקולין כאחת":

(153) ראה אזה"ת וישלח תכו, א"ב. סה"מ תר"ל ע' שגא ואילך. תרס"ד ע' רצט ואילך. תרצ"ו ע' 210 ואילך. ועוד.

(154) שבת עז, ב.

(155) להעיר מהשייכות להתחלת מסכת ברכות – "תני ערבית ברישא. . . יליף מבריייתו של עולם, דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר".

(156) פרש"י שבת שם.

(157) ראה אזה"ת שם, שהחילוק בין "אימרא" ל"גדיא" הוא ע"ד החילוק שבין דעת עליון לדעת תחתון.

(149) וזהו גם העילוי שבאתהפכא חשוכא לנהורא (זדונות נעשו לו כזכיות) שע"י עבודת התשובה – שהחושך מצד עצמו נהפך לאור (ראה לקו"ש ח"ט ע' 66).

(150) ראה ברכות כו, ב. וזח"ב כ, ב.

(151) ספר הבהיר סמ"י (טז), וראה לקו"ש ח"ט ע' 294. וש"נ.

(152) ראה לעיל הערה 69.

הקל אל הכבד: נזיר – בדרך של פרישה (אתכפיא), ואח"כ יבמות – בירור והפיכה לקדושה (אתהפכא).

ויש להוסיף, שבסדר ד"בניך" (מצד עבודת האדם) נוסף עליו במסכת כריתות – שנרמזת בכ"ף פשוטה ("בניך"), ש"יש לה רגל ארוכה ומשוכה למטה (מן השורה) לרמז שתתפשט ותומשך הארת והמשכת גילוי אלקותו ית' למטה מטה, עד שאפילו בחי' עשי' יהי' כולו קודש לה"¹⁶², שזה"ע המשכת וגילוי גדרי הנותן בגדרי המקבל.

כא. ויש להוסיף ולבאר הדיוק בהחתימה דד' מסכתות אלה בהדגשת השלום בעולם שנעשה ע"י התורה – "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך לימודי ה' ורוב שלום בניך", "השלום בריבוי"¹⁶³:

ובהקדמה – שבנוגע לכל ה"ארבע כתות" שבעבודת בני" במצב של ניגוד לקדושה (שמתאימים לד' האופנים-דרגות דפעולת השלום בעולם בד' המסכתות), נאמר "דבר אל בני ישראל ויסעו גו"¹⁶⁴ – להמשיך ולנסוע לקבלת התורה, ע"י ההקדמה דקריעת ים סוף.

והענין בזה:

איתא במדרש¹⁶⁵ שלפני מתן תורה היתה גזירה ומחיצה שמבדלת בין עליונים לתחתונים – "עליונים לא ירדו למטה ותחתונים לא יעלו למעלה", ובמתן תורה נתבטלה הגזירה – "עליונים ירדו לתחתונים ותחתונים יעלו לעליונים". ומזה מובן, שהשלום בעולם (חיבור דעולם ואלקות) שנעשה ע"י ה"ארבע כתות" (עד

סדרים – הסדר במסכתות הש"ס (ברכות יבמות נזיר כריתות), והסדר בהראשי-תיבות "בניך" (ברכות נזיר יבמות כריתות):

ב' הסדרים מתחילים במסכת ברכות ומסיימים במסכת כריתות – כיון שהתחלת העבודה דעשיית שלום בעולם היא ע"י התגלות גדרי הנותן (מסכת ברכות), ושלמותה ע"י התאחדות גדרי הנותן עם גדרי המקבל (מסכת כריתות).

החילוק הוא בב' המסכתות שתוכנם בפעולת השלום בעולם מצד גדרי המקבל – שיש בזה ב' סדרים:

א) הסדר מצד התורה, "דבר ה" ש"מן השמים דברתי עמכם"¹⁶⁶ – מלמעלה ל"מטה"¹⁶⁷: יבמות – שלימות הפעולה בגדרי המקבל, ע"י שמבררים ומהפכים אותו לקדושה (אתהפכא), ואח"כ נזיר – שהפעולה בגדרי המקבל היא לכל הפחות בדרך של פרישה (אתכפיא), שלא יבוא לענין בלתי-רצוי.

ב) הסדר מצד עבודת בני" – "בניך" (עבודת האדם¹⁶⁸) – מלמטה למעלה¹⁶⁹, מן

158) יתרו כ, יט.

159) ועפ"י יש לבאר גם הסדר דה"ארבע כתות", נחזור למצרים ואח"כ נעשה עמה מלחמה (נוסף על האמור לעיל בהערה 74) – בסדר זה הוא בהכתיבה בתורה (בפסוק ובדרוש), ולכן הסדר הוא מלמעלה למטה, כנפנים.

160) כמארזיל, אתם קרוין אדם (יבמות סא, רע"א. כריתות ו, ב).

161) ואף שבניי נקראים, אדם ע"ש, אדמה לעליון (שליה ג, רע"א. כ, ב. ועוד), ויתירה מזה, שנשמתם היא, חלק אלק ממעל ממש – הרי, בהיותם למטה נעשה אצלם הסדר מלמטה למעלה. וייל שענין זה מרומז ב"אדמה (דמיון ללבד) לעליון – שמצד ה"עליון" הסדר הוא מלמעלה למטה (עליונים ירדו לתחתונים), ומצד ה"אדם" (שנמצא למטה) הסדר הוא מלמטה למעלה (תחתונים יעלו לעליונים).

162) לקרית פ' ראה כ, סע"ב – כענין נזיר פשוטה.

163) אסתר בסופו. הובא בלקרית פ' ראה ד"ה וכל בניך ספ"ג (ל, ג).

164) בשלח יד, טו.

165) תנחומא וארא טו. שמריר פ"ב, ג. ועוד.

דמתן תורה¹⁶⁶ – שהגילוי בהתחתון הוא לא ע"י "ציאה" ממציאותו, אלא שגם ה"תחתון" שבו מתחבר עם אלקות¹⁶⁷. אלא שהחיבור דעליונים ותחתונים שה"י כמתן תורה הוא (בעיקר) נתינת כח על עבודה בתומ"צ שלאחרי מ"ת, שהגילויים שנמשכים בעולם ע"י התומ"צ שניתנו במתן תורה יהיו באופן שחודר ונעשה הגדר העולם עצמו, כנ"ל.

ולכן, בנוגע לכל ה"ארבע כתות" נאמר "דבר אל בני ישראל ויסעו", להמשיך בהנסיעה להר סיני לקבלת התורה – כי, ה"שלום בעולם" שע"י אופני העבודה ד"ארבע כתות" לפני מ"ת אינו חודר בהעולם עצמו, בה"תחתון" שבו, ולכן, צ"ל הנסיעה ("ויסעו") לקבלת התורה, שאז תהי' פעולת השלום בעולם דכל ה"ארבע כתות" (גם בהכתה הראשונה שאמרה "נפול לים"¹⁶⁸) בשלימות¹⁶⁹.

(169) ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 88 ובהערה 40 שם.

(170) ואף שהגדר דעולם הוא (כשמו) – עולם מלשון העלם והסתר – הרי כוונת כריאת העולם באופן כזה, היא, כדי שע"י העבודה דתומ"צ יהי' גם התחתון דירה לו ית', אלא שלפני מ"ת – ההעלם דהעולם העלם גם על הכוונה, ולכן ענינו דהעולם הי' עולם מלשון העלם, וכל גילוי שנמשך בו הי' הוספה עליו שאינו נוגע להעלם עצמו (שהגילוי בו הי' ע"י "ציאה" מענינו, כנ"ל), ובמתן תורה נמשך בהעולם (עולם מלשון העלם) גילוי כוונת ההעלם, ולכן, הענינים שנמשכים בו לאחר מ"ת, הם הגדר והענין דהעולם עצמו.

(171) כלומר: גם ה"שלום בעולם" שע"י המשכה מלמעלה (גדרי הנותן) שנעשה ע"י העבודה דמס"ג "נפול לים" (שנפעל בעולם שמצד למעלה (עכ"פ) אין ביכולתו לנגד) – אין זה ע"י שמשנתה ממציאותו, אלא שגם כמו שנשאר למטה (תחתון) יש בו נקודה זו שמצד מלמעלה אין ביכולתו לנגד.

(172) ועפ"י יומתק שהתורה (הוראה נצחית)

להדרגא הכי נעלית ד"נצווה כנגדן", תפלה) לפני מ"ת – אינו בשלימות¹⁶⁶.

וההסברה בזה – שכיון שהעולם מצד עצמו (כמו שהוא לפני העבודה) הוא מציאות שמעלים ומסתיר על אלקות (עולם מלשון העלם¹⁶⁷), ועד שהוא מנגד לעבודת ה', הרי החיבור שנפעל בו ע"י פעולת האדם (גם באופן הכי נעלה) הוא (סו"ס) הוספה על מציאותו, ואינו חודר בעצם מציאותו.

בסגנון אחר קצת: ע"י העבודה מתעלה העולם לדרגא כזו שאין שייך שם התנגדות, ולכן, גם כשגילוי דרגא זו חודר בו להיות ענינו, הרי, כיון שזה נעשה מצד ההתעלות לדרגא שלמעלה ממנו, אין זה גדר העולם כמו שהוא מצד עצמו (עולם מלשון העלם והסתר), אלא כמו שהוא "יצא" ממציאותו¹⁶⁸.

והחיודש דחיבור עליונים ותחתונים

(166) וע"ד מארז"ל (שהש"ר פ"א, ג (א)) "המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היר" – שכולל גם עבודתו של יעקב, קו האמצעי, שמחבר וכולל ב' הענינים דהמשכה מלמעלה למטה והעלאה מלמטה למעלה.

(167) ראה לעיל הערה 29.

(168) דוגמא לדבר – בעבודת התשובה: ענין התשובה הוא שהאדם מעמיד את עצמו במצב כזה שאינו שייך שיעבור על ציווי הבורא. ובזה מודגשים שני ענינים: מצד – שאינו שייך כלל שיעבור מדיש שזה נעשה מציאותו: ולאידך – זה ש"מעמיד את עצמו" במצב כזה, פירושו, שמשנתה ממציאותו הקודמת ונעשה מציאות אחרת. כלומר: לאחר שמשנתה ונעשה איש אחר, לא שייך שאיש זה (החדש) יעבור על ציווי הבורא, אבל מציאות ה"תחתון" שבו (כמו שהוא מצד עצמו) נשאר כמקודם¹⁶⁹.

(*) וגם כשהתשובה היא מצד נפש הבהמית שצד לה על ריחוקה מאלקות – הרי זה מפני שנפש האלקית מתלבשת ופועלת בנפש הבהמית (סה"מ תשו"ע 105, ובכ"מ, ולכן, אף שהפעולה דנה"א היא על נה"ב עצמה – הרי אין זה מצד הבהמית

של הנפש, אלא מפני שאז היא במצב כזה שנוגע לה הריחוק מאלקות.

כב. ועפ"י יש לומר, שבעבודה דה"א, ארבע כתות" בעשיית שלום בעולם לאחר מ"ת גופא נוסף עליו בהפעולה ד"תלמידי חכמים" (ע"י לימוד התורה) מעין ודוגמת העליו דמ"ת לגבי לפני מ"ת – "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך":

ובקהדים – שהמעלה דתורה לגבי מצוות היא ע"ד המעלה דהמצוות שלאחרי מ"ת לגבי המצוות שלפני מ"ת, כי:

המצוות הם ציווים לאדם אך להתנהג בעולם, ומזה מוכח שלגבי המצוות (כמו שהקב"ה צמצם עצמו לצוות לאדם ולעולם) יש איזה תפיסת מקום לאדם ולעולם, ובמילא, לא מודגש כ"כ שבריאת העולם היא בשביל המצוות, שהרי אדרבה, ענינם של המצוות הוא להורות אופן ההנהגה בעולם. משא"כ התורה היא חכמתו של הקב"ה שקדמה לעולם, שבדרגא זו אין תפיסת מקום להאדם והעולם, כיון שהתורה אינה בשביל האדם והעולם, אלא אדרבה, כוונת בריאת העולם היא אך ורק בשביל התורה¹⁷¹.

ולכן, הפעולה שנעשית בהאדם ובה"עולם ע"י קיום המצוות היא כמו הוספה עליהם – ע"ד ובדוגמת הפעולה ע"י ה"עבודה קודם מ"ת: והפעולה שנעשית בהם ע"י עסק התורה היא בכל עצם מציאותם.

וזהו תוכן המאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך

וממשיך בכתובי¹⁷², ואתה הרם את מטך גו' ויבואו בני ישראל בתוך הים כיבשה" – שההכנה להנסיעה למ"ת ("ויסער") היא ע"י קריעת ים סוף:

"ים", שמכסה ומסתיר על הדברים שבתוכו – רומז על ההעלם וההסתר דהעולם שמעלים ומסתיר על אלקותי¹⁷³, ויבשה רומז על גילוי. והפירוש ד"ויבואו בני ישראל בתוך הים כיבשה" – שיהי' גילוי אלקותי¹⁷⁴ (יבשה) שבהעולם עצמו, בתוך הים.

והחיבור דהעלם וגילוי (ים ויבשה) שבקריעת ים סוף, ה' הכנה והקדמה¹⁷⁵ להחיבור דעליונים ותחתונים שבמתן תורה¹⁷⁶, שבכח זה נעשית הפעולה ד"שלום בעולם" ע"י כל ה"ארבע כתות" בשלימות¹⁷⁷.

מבאר ענינם של ה"ארבע כתות" אע"פ ששוללת כולם – כי, השלילה היא רק ביחס ל"ארבע כתות" כפי שהם לפני החידוש דמ"ת, כיון שהעבודה דכל ה"ארבע כתות" צריכה להיות על יסוד החידוש דמתן תורה.

(173) שם, טז.

(174) ומרומז גם בלשון "טבע" – שהאלקות שבעולם הוא כאופו ד"טובעו" (מכוסה ונסתר) בים סוף¹⁷⁵ (שם טז, ד. וראה שרית חכם צבי סי"ח. הובא בלקיטת ראה כב, ג).

(175) ולהעיר ממאזיל, ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים" (מכילתא ופרשיי שם, ב).

(176) שהרי (הגילוי ד)קריעת ים סוף ה' 97 שעה, ולאח"י, ויבשה הים גו' לאיתנו" (שם יד, כז), ויעקר החיבור דעליונים ותחתונים (ים ויבשה, גילוי והעלם) באופן קבוע ונצחי נעשה במתן-תורה.

(177) ראה לקי"ש חט"ז ע' 202. וש"נ.

(178) ולהעיר מהמבואר בכ"מ (המשך תער"ב ח"ב פשע"ד. סה"מ מלוקט ח"א ע' תצג) במעלת ה"שלום" שיהי' לעיל על ה"שלום" שהי' בימי שלמה, שהגילוי שהי' בימי שלמה היא ב"מלכות דמלכות" כמו ששייכת ליסוד, ודוגמתו בעולם – בהעולם כמו ששייך לכה האלקי שמהווה אותו, ולכן נתברר אז רק ניצוצות אלו ששייכים שיורגש בהם

אור; ולע"ל יהי' הגילוי במלכות דמלכות עצמה. ודגמתו בעולם – בעולם כמו שהוא מצד עצמו, ולכן, ובאו האובדים גו" שגם אלו שאין שייכים להתעורר ע"י גילוי אור (אובדים) גם הם יבואו להשתחוות.

(179) ראה הדרן על הרמב"ם תשמ"ה הערה 80 (סה"ש תשמ"ה ח"א ע' 213). הדרן על ששה סדרי משנה תשמ"ה סכ"ז (שם ח"ב ע' 666).

הוי"ו¹⁸² – נעשית פעולת השלום בעולם באופן שחודר בעצם מציאותו מבלי שתשאר נקודה פנוי, שלום בריבוי שאינו מוגבל, כי, אף שפעולת השלום היא בכל א' מד' הדרגות לפי ענינה, מ"מ, בכל דרגא (גם בדרגא הראשונה) ה"ז באופן בלתי מוגבל, שבדרגא זו חודר בעצם מציאותו מבלי שתשאר נקודה פנוי – "מרבית שלום בעולם".

(משיחות יו"ד שבת)

(והתוועדות שלאח"י) (תשי"מ)

לימודי ה' ורב שלום בניך – שה, שלום בעולם" שנעשה ע"י עסק התורה של התלמידי חכמים הוא בריבוי, ריבוי אמיתי שאין למעלה ממנו, שלא נשאר בעולם נקודה אחת פנוי מענין השלום, כיון שהשלום שנעשה בהעולם ע"י עסק התורה הוא בכל עצם מציאותו, כנ"ל.

ומאמר זה הוא הסיום וחותם דכל ד' המסכתות שתוכנן עשיית שלום בעולם – כיון שבכל ד' האופנים-דרגות דעשיית שלום בעולם צ"ל (וישנו) לא רק שלום סתם, אלא גם, "מרבית שלום":

ע"י קיום ההלכות (מצוות) שבד' המסכתות נעשה שלום סתם (ע"ד ובדוגמת פעולת ה, ארבע כתות" לפני מ"ת) – דכיון שקיום ההלכות הוא פעולה בעולם (שישנו מציאות עולם לפני קיום ההלכות, והאדם פועל בו), הרי פעולת השלום (גם בדרגא הכי נעלית) אינה חודרת בעצם מציאותו, להיותה כמו הוספה על מציאותו, ולא עצם מציאותו, ובמילא, השלום הוא מדוד ומוגבל;

וע"י הלימוד דד' המסכתות ע"י "תלמידי חכמים" (תורה)¹⁸⁰, "לימודי¹⁸¹

מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" (סנהדרין יט, ב). נזיר – "נשאל לחכם והתיר" (נזיר לא, סע"ב – במשנה), היינו, שבכה התורה להתיר הנזירות. וכריתות (תשובה) – ששלמות התשובה (תשובה עילאה) היא ע"י לימוד התורה (ראה אגה"ת ספ"ח ואילך).

(181) ראה סד"ה וכל בניך תרפ"ט (שבהערה 28) ש"לימודי ה'" ("ישכילו בחכמה כאילו יהיו תלמידי המקום ביה" (מציד עה"פ) כולל גם תנועת הביטול (תלמיד), "שיורגש אצלו האמת שהוא ית' מקומו של עולם".

(182) להעיר מהמבואר בלקו"ת (ראה כט, א ואילך) השייכות ד, בניך' לד' אותיות שם הוי"ו – ועפ"י י"ל, שד' המסכתות שר"ת שלהם, בניך' הם כנגד ד' אותיות שם הוי"ו, והעילוי שנוסף ע"י הלימוד דד' המסכתות (תורה) לגבי קיום ההלכות שבהם (מצוותי) הוא ע"ד ובדוגמת העילוי דקוצו של יו"ד, עד לבחי' דלא אתרמיז בשום אות וקוצא כלל (ראה זח"ג יא, א. רנו, ב. לקו"ת פינחס פ, ב. ובכ"מ).

(180) וי"ל מעין דוגמא להוספה ע"י תורה (תלמידי חכמים) בכל א' מד' המסכתות: ברכות – "ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכותי כדי שלא יבוא לידי מעילה" (ברכות לה, סע"א). יבמות – "ראה בנין לבניך שלום על ישראל". (דלא אתי לידי חליצה ויבום) ע"י ש"מלמד בו חבירו תורה

(*) ועד"ו בנוגע לכללות העבודה בעניני הרכות (נוסף על ענין הברכות דהמזון) – .החכם ניכר... במעשיו כו', שהנהגתו היא באופן ש"בכל דרכיך דעהו" (רמב"ם הל' עדות ספ"ג דפ"ה) – כדאיחא גם בסוף מסכת ברכות (סג, א), "איוהי פרשה סגנה שכל גופי תורה תכנין בה, בכל דרכיך דעהו".

(*) ע"ד מ"ש המעשה רוסח (הובא לעיל הערה 33) שהם כנגד ד' עולמות אבי"ט.

(**) שתלויים בשם הוי"ו (ראה תקו"ו בהקדמה ב, א). תי"ב (י"ב, סע"א). לקו"ת דרושי שיש סד, ד. ובכ"מ.